

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní

Stínová ekonomika na trhu práce

Veronika Nováková

Bakalářská práce

2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Nováková**
Osobní číslo: **E16313**
Studijní program: **B6202 Hospodářská politika a správa**
Studijní obor: **Veřejná ekonomika a správa: Ekonomika pro kriminalisty a cel-
níky**
Název tématu: **Stínová ekonomika na trhu práce**
Zadávací katedra: **Ústav ekonomických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

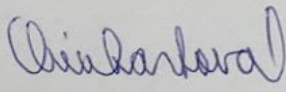
Cílem bakalářské práce je teoretické vymezení pojmu stínové ekonomiky, popis možných pří-
čin a charakteru práce na černo v České republice, analýza vývoje a současného stavu práce
na černo v České republice.

Osnova:

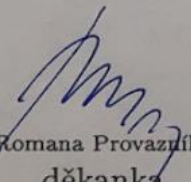
- Teoretické vymezení problematiky stínové ekonomiky.
- Vymezení trhu práce a práce na černo.
- Analýza práce na černo a problematiky stínové ekonomiky na trhu práce.
- Vyhodnocení provedené analýzy a návrh možných opatření.

Rozsah grafických prací: -
Rozsah pracovní zprávy: cca 35 stran
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

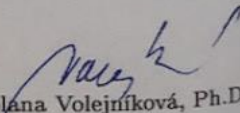
- FASSMANN, Martin.** Stínová ekonomika I: (příčiny, důsledky, měření). Praha: Soudy, 2002. Pohledy (Soudy).
FASSMANN, Martin. Stínová ekonomika III: práce na černo a boj proti stínové ekonomice. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). ISBN 80-86729-27-3.
FASSMANN, Martin. Stínová ekonomika a práce na černo. [Praha: Soudy], 2007. ISBN 978-80-86846-21-7.
FRYŠTÁK, Marek. Hospodářská kriminalita z pohledu teorie a praxe. Ostrava: Key Publishing, 2007. ISBN 978-80-87071-18-2.

Vedoucí bakalářské práce:
Ing. et Ing. Veronika Linhartová, Ph.D.
Ústav ekonomických věd

Datum zadání bakalářské práce: **3. září 2018**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2019**

doc. Ing. Romana Provazníková, Ph.D.
děkanka

L.S.

doc. Ing. Jolana Volejníková, Ph.D.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 3. září 2018

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako Školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 29. 4. 2019

Veronika Nováková

PODĚKOVÁNÍ:

Tímto bych ráda poděkovala své vedoucí práce Ing. et Ing. Veronice Linhartové, Ph.D. za její odbornou pomoc a cenné rady, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce.

ANOTACE

Tématem bakalářské práce je stínová ekonomika na trhu práce. Práce je rozdělena na část teoretickou, kde jsou vysvětleny pojmy stínová ekonomika, trh práce a práce na černo, a část praktickou, která analyzuje práci na černo v České republice a poskytuje návrhy pro boj s ní.

KLÍČOVÁ SLOVA

Stínová ekonomika, trh práce, práce na černo, nelegální činnost

TITLE

Shadow economy on the labor market

ANNOTATION

The main topic of this bachelor thesis is shadow economy on the labor market. This thesis consists of two parts, theoretical and practical. The first, theoretical part is focused on introduction of the topic including definitions of shadow economy, labor market and undeclared work. The practical part includes analyses of undeclared work in the Czech Republic and gives some recommendations on the fight against it.

KEYWORDS

Shadow economy, labor market, undeclared work, illegal activity

OBSAH

ÚVOD.....	11
1 STÍNOVÁ EKONOMIKA	12
1.1 Definice stínové ekonomiky.....	12
1.1.1 Struktura stínové ekonomiky.....	13
1.2 Příčiny stínové ekonomiky.....	14
1.3 Důsledky stínové ekonomiky	16
1.3.1 Pozitiva stínové ekonomiky	16
1.3.2 Negativa stínové ekonomiky	17
2 TRH PRÁCE.....	18
2.1 Vymezení trhu práce.....	18
2.2 Nabídka práce	19
2.3 Poptávka po práci	21
2.4 Rovnováha na trhu práce	22
2.5 Členění trhu práce.....	22
2.6 Politika zaměstnanosti	23
2.6.1 Aktivní politika zaměstnanosti	24
2.6.2 Pasivní politika zaměstnanosti	26
3 PRÁCE NA ČERNO	27
3.1 Zákonné vymezení nelegální práce	27
3.2 Definice práce na černo	27
3.3 Základní kategorie práce na černo	28
3.4 Měření práce na černo	29
3.5 Specifické rysy a omezení práce na černo.....	30
3.6 Příčiny vzniku práce na černo.....	31
3.7 Motivace k práci na černo.....	32
3.8 Nabídka (druhy) práce na černo	33
3.9 Poptávka po práci na černo	34
3.10 Boj proti práci na černo.....	35
3.10.1 EU v boji proti práci na černo	35
3.10.2 Boj proti práci na černo v ČR.....	36

4	ANALÝZA PRÁCE NA ČERNO A PROBLEMATIKY STÍNOVÉ EKONOMIKY NA TRHU PRÁCE.....	37
4.1	<i>Analýza práce na černo v České republice</i>	38
4.2	<i>Boj proti práci na černo v České republice</i>	41
4.3	<i>Boj proti práci na černo ve vybraných zemích EU</i>	43
4.4	<i>Opatření pro boj s prací na černo.....</i>	45
4.5	<i>Zhodnocení provedené analýzy a návrh možných opatření</i>	46
	ZÁVĚR	48
	POUŽITÁ LITERATURA	50

SEZNAM ILUSTRACÍ

Obrázek 1: Struktura stínové ekonomiky	14
Obrázek 2: Graf individuální nabídky práce	20
Obrázek 3: Graf tržní nabídky práce	20
Obrázek 4: Graf poptávky firmy po práci	21
Obrázek 5: Graf rovnováhy na trhu práce L_E	22
Obrázek 6: Srovnání stínové ekonomiky v ČR a EU	37
Obrázek 7: Rozložení stínové ekonomiky na jednotlivé druhy činností	38
Obrázek 8: Graf zboží a služeb z produkce práce na černo.....	39
Obrázek 9: Graf osob produkující práci načerno	40
Obrázek 10: Důvody pro poptávku po práci načerno.....	40
Obrázek 11: Graf vývoje počtu provedených kontrol	41
Obrázek 12: Graf vývoje počtu občanů ČR a cizinců nelegálně zaměstnaných	43

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

CETA	Centrum ekonomických a tržních analýz
č.	číslo
ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
EC	European Commission (Evropská komise)
EU	Evropská unie
EUR	Euro
EURES	Evropský portál pracovní mobility
HDP	Hrubý domácí produkt
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
např.	například
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OP LZZ	Operační projekt lidské zdroje a zaměstnanost
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
Sb.	Sbírka zákonů
SÚIP	Státní úřad inspekce práce

ÚVOD

V dnešní době je možné nahlížet na ekonomiku jako na oficiální a skrytou. Pojem stínová ekonomika společně s řadou dalších označení jako ekonomika šedá, neoficiální nebo skrytá zahrnuje ekonomické aktivity, které jsou běžnou součástí každodenního života, ale nejsou ekonomicky vykazovány a z tohoto důvodu jsou těžko dokazatelné. Její činnosti jsou součástí života většiny obyvatel a její problematika je často předmětem studií a diskuzí. Jednotná definice stínové ekonomiky zatím nebyla vymezena, jelikož v každém státě je vnímána rozdílně. Denně prostřednictvím stínového trhu unikne velké množství peněz a jen v České republice je to několik stovek miliard ročně.

Tato část ekonomiky se velmi často vyskytuje na trhu práce, kde jsou její aktivity označovány jako práce na černo, nehlášená či nelegální práce. Svým působením má práce na černo negativní dopad hlavně na zájmy státu a zabezpečení daňové politiky. V případech, kdy je ve státě vysoké daňové zatížení a odvody na pojistném, vyhledávají lidé možnost práce na černo. Jelikož se jedná o aktivity nehlášené, nedá se vymezit přesná definice práce na černo, ani její velikost.

Protože je práce na černo v České republice stále častěji předmětem diskuzí, je cílem této práce teoretické vymezení pojmu stínové ekonomiky, popis možných příčin a charakteru práce na černo v České republice a analýza vývoje a současného stavu práce na černo v České republice.

V této práci bude nejdříve vymezen pojem stínové ekonomiky, její možná definice, příčiny a důsledky. Poté bude popsán trh práce, jeho vymezení, členění či strana nabídky a poptávky pro snadnější pochopení třetí kapitoly, která řeší samotnou problematiku práce na černo, tedy její definici, příčiny, jednotlivé druhy a boj s ní. Praktická část v kapitole čtvrté se bude zabývat analýzou vývoje a současného stavu práce na černo v České republice, možná opatření a přístupy pro boj s ní a samotné zhodnocení.

1 STÍNOVÁ EKONOMIKA

Zásadní problém, který je třeba řešit při studiu stínové ekonomiky je sjednocení obecné definice tohoto pojmu. Musí se jednat o definici, kterou lze praktikovat jednak pro vyspělé země, ale také pro ty s transformující se ekonomikou.

Stínová ekonomika představuje velice rozšířený problém, který se nepodařil do důsledků vyřešit prozatím žádné vládě. Bohužel touto problematikou se v prostředí České republiky dlouho nikdo nezabýval, a tak je nutné pro její studium převzít část informací od jiných autorů i přes to, že často dochází k rozdílným způsobům popisu této části ekonomiky. (Jurečka a kolektiv, 2013)

Problém představuje také její odhad či měření velikosti, pro které se využívá několik metod. Jednou z nejrozšířenějších je metoda MIMIC (Multiple Indicators Multiple Causes) vycházející ze statistické teorie skrytých proměnných a určení příčin a důsledků této části ekonomiky. Její odhady jsou často přeceňované, a proto je lze pokládat spíše za horní hranice velikosti stínové ekonomiky. (CETA, 2015)

Kromě přívlastku stínová s sebou tato ekonomika nese také řadu dalších přívlastků jako neoficiální, neformální, podzemní, skrytá, podpovrchová, černá či šedá. (Jurečka a kolektiv, 2013)

1.1 Definice stínové ekonomiky

Ta část ekonomiky, která je nazývána jako stínová nelze jednoznačně vymezit, a proto je popisována jednotlivými autory odlišně:

Fialová popisuje stínovou ekonomiku jako: „*Část produkce, která nevchází do ukazatelů vyjadřujících souhrn produkce vytvořené v ekonomice za určité období. Práce prováděné na černo. Vyskytuje se v ekonomikách v oblastech, kde je činnost zakázána nebo nedostatečně rozvinutá v oficiálních strukturách (hazardní hry, prostituce, soukromé podnikání apod.), nebo z důvodu daňového úniku.*“ (Fialová, 1998, str. 134)

„*Skrytá ekonomika označuje legální produkci a služby, ze kterých plyne příjem záměrně nehlášen (či hlášen podhodnocený) příslušným úřadům. Primárním účelem je vyhnout se určitým regulacím či placení daní nebo sociálního a zdravotního pojištění.*“ (CETA, 2015)

Činnost, která se vymyká státnímu usměrňování a zdanění a je utajována, je zahrnuta do problematiky stínové ekonomiky. Sektor této ekonomiky není nijak podchycen nebo je zachycen nepřesně ve statistikách hrubého domácího produktu. (Jurečka a kolektiv, 2013)

Jako prvky stínové ekonomiky je možné označit stínové aktivity, transakce, platby a příjmy. Ty se mohou nacházet jak v oficiálním, tak neoficiálním sektoru a může mezi nimi být vzájemná závislost. Mezi stínovou a oficiální ekonomikou je charakteristickou odlišností nedostatek dozoru oficiálních institucí. Ian Miles označuje skrytou ekonomiku jako: „*použití*

pracovní síly a pracovních prostředků mimo oficiální pracovní dobu nebo mimo kontrolu pracovního systému.“ (Fassmann, 2007, str. 12)

1.1.1 Struktura stínové ekonomiky

Autoři Mingione, Magatti a kolektiv ve zprávě pro Evropskou komisi z roku 1994 uvádějí členění stínové ekonomiky takto:

- a) Daňové úniky pracujících osob (převážně OSVČ), podniků a správně deklarovaných ekonomických transakcí
- b) Kriminální ekonomika neboli ekonomické transakce a aktivity, které jsou vzhledem k jejich náplni zakázány trestním právem
- c) Ekonomické aktivity, které nejsou placené, jsou vykonávány v domácnostech a vedou ke splnění vlastních potřeb či potřeb přátel a rodiny
- d) Aktivity konané jako jediné nebo druhé zaměstnání, provozované opětovaně za účelem výdělku a pohybují se na hranici nebo mimo povinnosti dané právním řádem, smluvními závazky a předpisy (Mingione, Magatti and col., 1994)

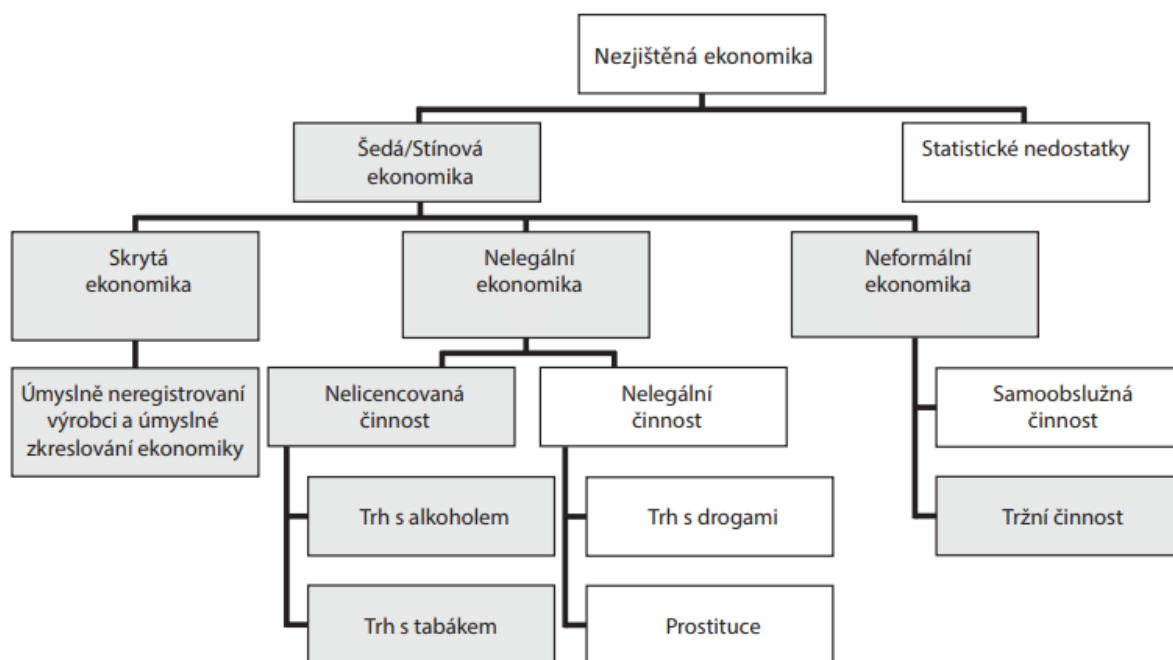
Odlišné členění stínové ekonomiky je možné nalézt v Příručce měření stínové ekonomiky zpracované organizací OECD z roku 2002. S touto příručkou pracují i některé statistické úřady v rámci odhadu nezjištěné ekonomiky ve výpočtu HDP. OECD v dané příručce pracuje s následujícími pojmy jež jsou zároveň znázorněny v obrázku č. 1:

- Skrytá ekonomika (podzemní)
- Nelegální ekonomika (černá)
- Neformální ekonomika
- Produkce domácností pro vlastní spotřebu

Pojem **skrytá ekonomika** zahrnuje legální produkci a služby, ze kterých se příslušným úřadům příjem z těchto aktivit záměrně nehlásí. Díky tomu se účastníci mohou vyhýbat placení sociálního a zdravotního pojištění, daním a dalším regulacím.

Výkon činností, které jsou nelegální nebo na ně není uděleno povolení, a dále produkce zboží a služeb, u kterých je držení, výroba či prodej v rozporu se zákonem spadají pod **nelegální ekonomiku**, někdy také nazývanou jako ekonomika černá. Je možné ji rozdělit do dvou skupin na produkci nelicencovanou a nelegální. Tyto činnosti zahrnují například prostituci, pašování alkoholu nebo výrobu a distribuci drog.

Neformální ekonomikou se označují zboží a služby vykonávané neregistrovanými podniky či osobami v sektoru domácností. Příkladem je hlídání dětí či jiné služby vykonávané v domácnostech. (OECD, 2002)

Obrázek 1: Struktura stínové ekonomiky

Zdroj: Vlastní zpracování dle (OECD, 2002)

V některých případech dochází také k rozlišování pojmů černá a šedá ekonomika. Toto rozdělení slouží pro rozlišení činností na více či méně škodlivé, ba dokonce prospěšné. Šedou ekonomikou se rozumí aktivity nelegální nebo na hranici legality a pod černou ekonomikou jsou označeny ty aktivity, které mají kriminální charakter a dochází při jejich výkonu ke snižování společenského blahobytu. (Jurečka a kolektiv, 2013)

1.2 Příčiny stínové ekonomiky

Stínová ekonomika se vyskytuje prakticky ve všech státech světa bez ohledu na jejich ekonomický systém, a to různou silou a v odlišných rozměrech. Problematiku této části ekonomiky lze spatřit již v minulosti, například ve starověkém Egyptě, kde vznikaly skryté trhy kvůli nadměrnému zdaňování parfémů a dále v Česku v období komunismu, kdy se na území tehdejšího Československa vyskytovaly černé trhy. (CETA, 2015)

Fassmann rozlišuje příčiny stínové ekonomiky na dvě skupiny, a to na příčiny systémově závislé a systémově nezávislé.

Systémově závislé příčiny

Nesoulad charakteru stínové ekonomiky souvisí s rozdílnými systémy řízení, celkovou sociálně-ekonomickou úrovní dané země, ale také s demografickými, klimatickými či kulturně historickými vlivy. Systémově závislé příčiny tedy budou jiné v tržních ekonomikách, v centrálně plánovaných ekonomikách a ekonomikách, které se transformují.

V **tržních ekonomikách** je možné za hlavní příčinu stínové ekonomiky označit silnou roli státu při ovlivňování hospodářství. Daňové úniky spolu s porušováním dalších povinných odvodů podmiňují fungování a výskyt stínové ekonomiky v tržním hospodářství.

V **centrálně plánovaných ekonomikách** je nejobvyklejším motivem podnikatelů soukromého sektoru pro vstup do stínové ekonomiky daňový únik, oproti státnímu sektoru, kde vyniká možnost převodu státního vlastnictví na jednotlivce či skupiny obyvatel. Pod dojmem státního vlastnictví tak ve skutečnosti vzniká prostor pro systém individuálních vlastnických práv, což podporuje růst stínové ekonomiky.

Z významných změn v úlohách státu, které nastávají u ekonomik, které se **transformují**, vycházejí i změny ve státních orgánech. To s sebou nese i dočasné snížení kapacity státu kontrolovat dodržování pravidel, smluv a zákonů, což může opět napomáhat stínové ekonomice. (Fassmann, 2002)

Systémově nezávislé příčiny

Základní příčinou vzniku stínové ekonomiky lze hledat v narušování ekonomicky efektivního alokačního schématu trhu státem. V tržních ekonomikách tuto roli zastává hlavně daňový systém. V centrálně plánovaných ekonomikách je v hlavní roli centrální autorita, která usiluje o přímé rozdělování a vytváří tak nerovnováhu nabídky a poptávky na trhu. Ve zkratce je možné říct, že jde o střet zájmů jednotlivce nebo skupin na straně jedné a zájmy celé společnosti na straně druhé.

Prostor pro existenci stínové ekonomiky rozevírá nebo zužuje jednak míra rozdílnosti, ale také míra sblížování. Stát zasahuje do tzv. ekonomického automatismu nejen negativně, ale i pozitivně, kdy v některých případech činí zásahy ochraňující zájmy celé společnosti. (Fassmann, 2007)

Za vznikem stínové ekonomiky stojí tedy mnoho příčin, které jsou rozdílné v závislosti na konkrétních zemích a regionech. I přes to existují příčiny, jako je **regulace** či **zdanění**, které mají jak současné, tak i historické příklady společné a budou popsány níže. Mezi další příčiny patří například **živelné katastrofy**, **války** nebo **cykličnost ekonomiky** v případě, kdy se ekonomika bude nacházet ve fázi úpadku. (CETA, 2015)

Daně, sociální a zdravotní pojištění

Výše zdanění je označována za jednu ze zásadních příčin vzniku stínové ekonomiky. Čím vyšší jsou odvody sociálního a zdravotního pojištění, a zároveň míra zdanění příjmů, tím více nákladů musí firmy vynaložit při najímání práce. Vysoké daňové zatížení tedy motivuje firmy najímat pracovníky na černo a nahlašovat podhodnocené zisky příslušným úřadům.

U potenciálních zaměstnanců firmy je to obdobné. Vysoké zdanění práce, spotřební daně a daně z přidané hodnoty snižují disponibilní důchody a zvyšují cenu zboží. Lidé si tak mohou dovolit spotřebovat omezené množství statků a vzniká motivace k hledání způsobu, jak se zdanění a snižování důchodů vyhnout.

Kromě výše daní představuje problém i samotná složitost procesu jejich placení. Komplikovaný daňový systém a pomalý proces podávání daňového přiznání má mimo zvyšující se náklady také demotivační účinky. Čím bude proces komplikovanější, tím více se budou firmy a lidé snažit hledat cesty, jak se odvodům vyhnout. (CETA, 2015)

Regulace, kvalita institucí a služeb veřejného sektoru

Obtížný proces zakládání firem, obchodní bariéry, minimální mzda nebo restrikce zaměstnávání imigrantů spolu s dalšími regulacemi zvyšují náklady firem, které působí v oblasti oficiální ekonomiky. Čím větší množství regulací musí firmy a jednotlivci strpět a čím intenzivnější je jejich prosazování, tím víc roste motivace k přesouvání svých činností do oblastí stínové ekonomiky.

Kromě regulací ovlivňuje rozsah stínové ekonomiky také kvalita poskytovaných služeb veřejným sektorem a institucionální prostředí. Lidé budou ochotni odvádět řádně daně za podmínky, že veřejný sektor bude poskytovat kvalitní statky a služby. V případě, že bude v zemi zajištěna ochrana osobního vlastnictví, dodržování smluv, státní správa bude efektivní a právo bude správně vymáháno, poroste pravděpodobnost, že firmy a jednotlivci setrvají v oficiální ekonomice. Ve státech s rozsáhlou stínovou ekonomikou a vysokou mírou korupce je pravděpodobnost odhalení a potrestání nižší, a proto je zde působení v neoficiální ekonomice výhodnější. (CETA, 2015)

1.3 Důsledky stínové ekonomiky

Jednotlivé země by měly v souvislosti se stínovou ekonomikou zvážit výhody a nevýhody, které s sebou přináší a zároveň si položit otázku, zda je nutné proti ní aktivně bojovat, nebo zda může být i v některých případech přínosem pro jednotlivce či celou společnost.

1.3.1 Pozitiva stínové ekonomiky

Někteří autoři prohlašují, že díky stínové ekonomice dochází k obrovskému zdroji růstu národního produktu a je označována jako významný „činitel“ růstu elasticity hospodářského systému. V období transformace, kdy se náklady v tzv. oficiální ekonomice zvyšují, je kladem to, že se stínová ekonomika snaží stabilizovat funkci ekonomiky. V těžkých dobách je možné tuto ekonomiku dokonce chápat jako pilíř sociální stability, protože dovoluje přežít mnoha skupinám obyvatelstva a zachovat tzv. sociální klid. Vlivem stínové ekonomiky tedy může docházet ke

zvyšování příjmů obyvatelstva. Ti si poté mohou dovolit nakupovat větší množství statků a služeb, čímž roste spotřeba, která se odráží v růstu HDP. Na trhu práce šedá ekonomika představuje nové pracovní pozice, což má za následek poskytnutí prostoru pro jeho rozvoj. (Fassmann, 2002)

1.3.2 Negativa stínové ekonomiky

Stínová ekonomika s sebou však přináší i celou řadu negativních důsledků, které mají dopady jak pro celou ekonomiku, tak i stát a jednotlivé obyvatele.

Tato část ekonomiky narušuje účinné státní řízení celé ekonomiky. Dochází k narušování celistvosti daňového systému a základny devizového hospodářství, které jsou nutné k řízení ekonomiky státu. Toto narušování má za následek odliv peněžních prostředků z oficiální do neoficiální ekonomiky. Dalším negativem je i narušování makroekonomické stability a lidé tak zároveň ztrácejí i důvěru ve fungování právního rámce a právních předpisů.

Činnosti stínové ekonomiky znamenají také narušování soužití lidské společnosti a přírody, neboť dochází k porušování daňových předpisů, pracovněprávních předpisů, ochrany životního prostředí a pravidel pracovního trhu a bezpečnosti práce.

Šedá ekonomika může být jakkoliv velká a působit buď jako ekonomika přechodná, v níž obchodování, služby a orientace na zisk převažuje nad dlouhodobými hledisky, nebo může dosáhnout velkých rozměrů a způsobit tak významnou ztrátu výkonnosti, pokles národohospodářské produktivity a plýtvání zdroji.

Dále tato ekonomika reaguje na vysoké daňové zatížení a zároveň k němu také dosti přispívá, což má za následek změnu relativních cen a změnu rozmístování zdrojů a odměňování výrobních faktorů.

Silně rozšířená stínová ekonomika má za důsledek celkové narušení stability, efektivnosti, a především důvěryhodnosti institucí a systému celé společnosti. Růst ekonomiky zabraňuje vstupu zahraničního kapitálu a přitahuje vstup peněžních prostředků kriminálních organizací, což má za následek deformaci trhů a nižší efektivnost, a proto je třeba mít neustále velikost stínové ekonomiky pod kontrolou. (Fassmann, 2000)

2 TRH PRÁCE

V předcházející kapitole byl vysvětlen pojem stínová ekonomika. Tato část ekonomiky se vyskytuje na různých trzích a ve velkém rozsahu právě na trhu práce, proto je třeba tento pojem vymezit.

2.1 Vymezení trhu práce

Předtím, než dojde k vymezení trhu práce je nejprve nutné vysvětlit samotný pojem práce. Práce je spolu s kapitálem a půdou základní výrobní faktor a je tedy předmětem koupě a prodeje. Lze ji charakterizovat jako cílevědomou lidskou aktivitu, určenou k uspokojení potřeb spotřebitele.

Trh práce vychází stejně jako ostatní trhy ze vztahu dvou subjektů, ale odlišuje se tím, že zde probíhá místo nákupu a prodeje, najímání pracovní služby produkované lidmi. Vychází se přitom z předpokladu, že nabízející na základě svého svobodného rozhodnutí zboží na trhu nabídne, a stejně tak poptávající toto zboží koupí. Dochází tak k realizaci vztahu dvou aktérů, a to pracovní síly a zaměstnavatele. Pracovní síla hledá možnosti, jak své služby co nejlépe prodat a zaměstnavatel se snaží najít takovou pracovní sílu, která dokáže naplnit jeho podnikatelské záměry. Oba aktéry omezuje množství faktorů, které se na trhu vyskytují. Třetím aktérem, který na tomto trhu vystupuje, je stát a jeho instituce. Stát má za úkol především vytvářet pravidla, na základě kterých, může pracovní síla a zaměstnavatel na trhu vystupovat a má možnost zasahovat pomocí státních intervencí. Základní mantinely vymezující podmínky se skládají z právního rámce, který upravuje chování subjektů na trhu a činností institucí prosazující státní politiku zaměstnanosti. (Kuchař, 2007)

Kromě obyvatel daného státu, kteří na trhu práce nabízejí a poptávají statky a služby, obsazuje tyto trhy také zahraniční pracovní síla neboli cizinci. V České republice se cizincem rozumí každá fyzická osoba, jenž není občanem České republiky spolu s občanem EU. Podmínky pro vstup a pobyt v České republice jsou pro jednotlivé skupiny cizinců odlišné.

Obyvatelům **členských států EU, Švýcarska a Evropského hospodářského prostoru**, kam patří Lichtenštejnsko, Norsko a Island, náleží právo volného pohybu osob, a tudíž není třeba, aby jim bylo vystaveno jakékoliv povolení k pobytu. Když bude doba jejich pobytu na území ČR delší než 30 dní, mají povinnost ohlásit tuto skutečnost danému inspektorátu cizinecké policie ve lhůtě 30 dnů ode dne vstupu do ČR. Tito občané mají na území ČR volný přístup na trh práce a nemusejí mít povolení k zaměstnání.

Obyvatelé tzv. **třetích zemí**, kteří chtějí vstoupit na území ČR nebo zde pobývat, mají vízovou povinnost v závislosti na zemi, ze které pochází. Pokud obyvatelé třetích zemí vstoupí na

území ČR za účelem výdělečné činnosti, musí si před vstupem na dané území zažádat o povolení k pobytu za účelem zaměstnání a o povolení k zaměstnání. Zároveň mají povinnost do 3 dnů od vstupu na území ČR nahlásit svou přítomnost příslušnému inspektorátu cizinecké policie. Další možností pro delší pobyt na daném území je žádost o povolení k dlouhodobému pobytu či zelená karta, na jejímž základě se uděluje povolení k pobytu a výkonu povolání. (Joklová K., Ryšavá J. a kol., 2009)

Trh práce zahrnuje ekonomické, sociální, právní a kulturní prvky systému společnosti a lze jej označit jako místo, kde dochází ke střetu nabídky práce a poptávky po práci. Nástrojem pro jejich kombinaci je v tomto případě cena práce. Specifičnost práce spočívá v tom, že ji vykonávají lidé, kteří se liší od ostatních výrobních faktorů tak, že jsou nadáni vůlí, myšlením a mají svá práva. Tento trh je poměrně často vystavován státním zásahům. (Kuchař, 2007)

Na tomto trhu lze nalézt tři základní faktory popsané níže, a to:

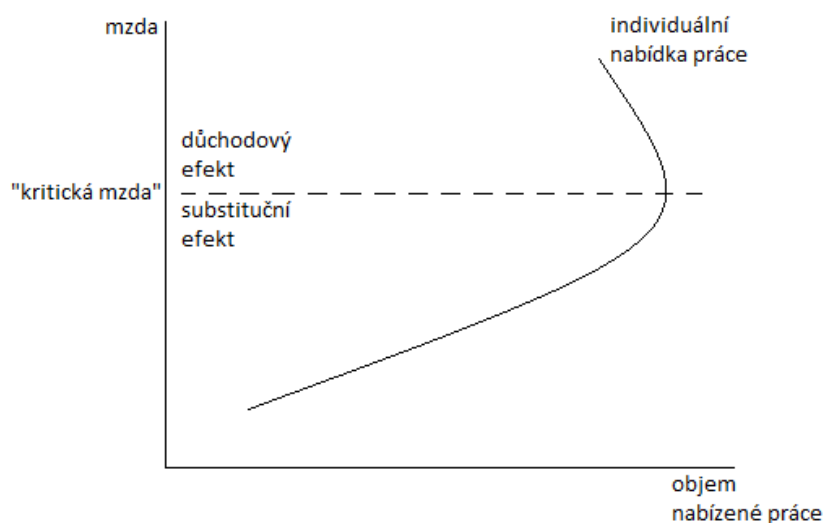
- Nabídku práce
- Poptávku po práci
- Cenu práce (Jírová, 1999)

2.2 Nabídka práce

Aby mohl trh pružně reagovat na změnu potřeby a požadavky společnosti, je nutné, aby existovala vhodná nabídka pracovních sil, která bude schopna dané potřeby a požadavky plnit. Nabídkou práce se rozumí počet pracovníků, které má daná ekonomika k dispozici nebo počet odpracovaných hodin při výdělečné činnosti například v továrnách, v podnicích, ve vládě nebo jiných organizacích. Zároveň váže jak životní úroveň jednotlivců, tak bohatství celé společnosti. S tím také souvisí volba spotřebitele, který poměřuje užitek z volného času s užitekem, který získá v podobě zboží a služeb nakoupených za mzdu získanou obětováním volného času. Výše mzdové sazby ovlivňuje volbu lidí mezi užitekem z volného času a užitekem, který spotřebitel získá z výrobků a služeb. (Jírová, 1999)

Spotřebitel nabízí větší množství práce, když rostou mzdové sazby, protože každá hodina navíc mu zajistí větší důchod, ze kterého má poté více užitku při spotřebě, a zároveň dochází k omezování počtu odpracovaných hodin, jelikož dochází ke snížení nabídky práce. Substitutem odpočinku se stávají spotřebované výrobky a služby. V tomto okamžiku nastává **důchodový efekt**, kdy si spotřebitel smí dovolit více volného času a pracovní síla nemusí nabízet větší množství práce. V případě nižší sazby mzdy přichází **substituční efekt**, který přináší vyšší mzdy a tím i větší zájem o práci, takže se snižuje množství volného času. Oba tyto efekty jsou znázorněny na obrázku č. 2. (Kuchař, 2007)

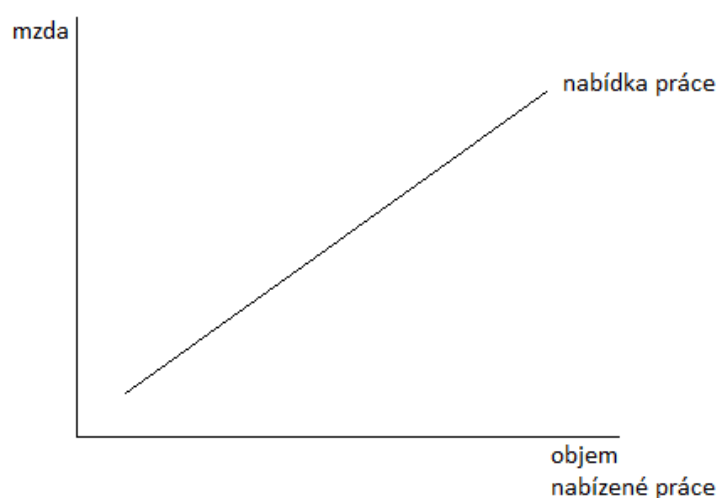
V rámci rozhodování o množství nabízené práce nemusí být mzda jediným kritériem. Důležitou roli hraje například i společenský status povolání, pracovní podmínky a bezpečnost práce nebo další benefity. (Volejníková, 2017)

Obrázek 2: Graf individuální nabídky práce

Zdroj: Vlastní zpracování dle (Kaczor, 2013)

Na obrázku č. 2 je možné vidět, že substituční efekt převažuje při nižších mzdových sazbách a pracovní síla reaguje na růst mzdy větší nabídkou množství práce. Jakmile dosáhne nabízená mzda úrovně tzv. kritické neboli zlomové mzdy, začne převažovat důchodový efekt, kdy pracovní síla požaduje větší množství volného času a snižuje množství nabízené práce. Zpětné zakřivení tvaru křivky individuální nabídky práce se projevuje spíše v dlouhém období u vybraných skupin pracovníků. V krátkém období má tvar křivky rostoucí charakter. (Volejníková, 2017)

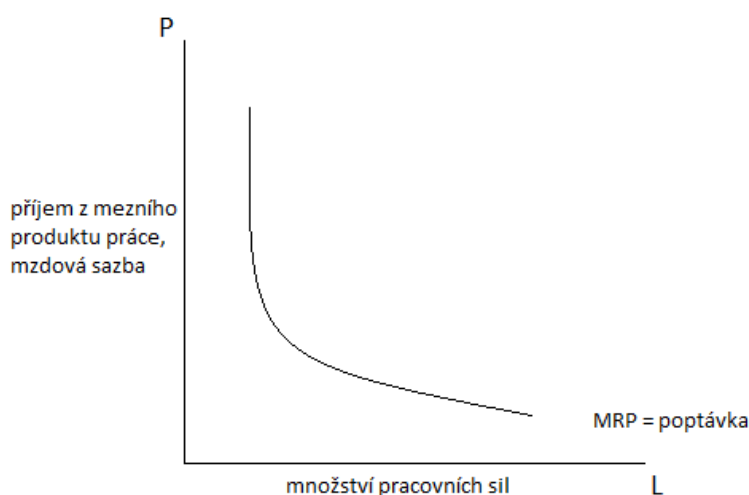
Obrázek 3: Graf tržní nabídky práce

Zdroj: Vlastní zpracování dle (Volejníková, 2017)

Graf tržní nabídky práce na obrázku č. 3 znázorňuje horizontální součet individuálních křivek nabídky práce, jejíž tvar je zpravidla rostoucí a zahrnuje fakt, že člověk má odlišný stupeň uspokojení z práce a převaha důchodového efektu nad substitučním efektem vzniká při různých úrovních mzdové sazby. (Volejníková, 2017)

2.3 Poptávka po práci

Trh práce je ovlivněn z jedné strany poptávkou po práci a pracovních silách, což vychází ze sociální a celkové hospodářské politiky, a na straně druhé z výše uvedené nabídky práce. Stranu poptávky tedy zastupují podniky a zaměstnavatelé, kteří chtějí maximalizovat zisk. Velikost poptávky je ovlivňována přijetím nových pracovních sil, a současně s tím i zvýšení mzdových nákladů, protože se zvýší celá produkce. Za optimální rozsah zaměstnanosti se považuje takový rozsah, kdy se zvýšení produkce rovná reálné mzdě. Cenu práce představují mezní náklady na práci. Poptávka po práci je závislá na výši mzdové sazby. (Kuchař, 2007)

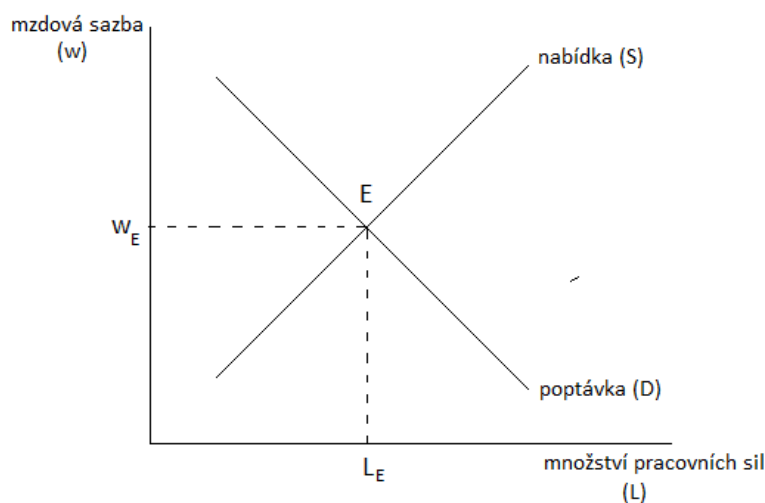
Obrázek 4: Graf poptávky firmy po práci

Zdroj: Vlastní zpracování dle (Jírová, 1999)

Na obrázku č. 4 je znázorněna poptávka firmy po práci, jenž má klesající průběh a je určována množstvím práce, které najímá firma při odlišných úrovních mzdové sazby. (Holman, 2007) Pro poptávku po výrobním faktoru, v tomto případě po práci, je důležité postavení firmy na trhu výrobních faktorů a na trhu finálních statků. Tyto trhy ovlivňuje jak příjem z mezního produktu práce (MRP_L), tak i mezní náklady na daný výrobní faktor (MFC). Do chvíle, kdy příjem z mezního produktu práce bude **vyšší či roven** mezním nákladům na výrobní faktor, bude zaměstnavatel poptávat další jednotky výrobního faktoru a rozšiřovat svou výrobu. V opačném případě bude firma svou poptávku snižovat do doby, než dosáhne opět rovnováhy. (Volejníková, 2017)

2.4 Rovnováha na trhu práce

Rovnováha na trhu práce vzniká při střetu nabídky a poptávky. K tomu dochází v případě, kdy se celková nabídka rovná celkové poptávce, což představuje bod E na obrázku č. 5. Jde o stav, kdy domácnosti nabízejí při určité reálné mzdě množství práce, které chtějí a podniky přijímají takový počet pracovních sil, kolik přijmout chtějí. Ekonomika za těchto okolností funguje ve stavu plné zaměstnanosti a neexistuje dlouhodobá nezaměstnanost, protože každý, kdo pracovat chce, pracuje. Rovnováhu může narušit například státní regulace nebo růst produktivity práce. (Kuchař, 2007)

Obrázek 5: Graf rovnováhy na trhu práce L_E

Zdroj: Vlastní zpracování dle (Volejníková, 2017)

2.5 Členění trhu práce

Základy teorie o segmentovaném trhu práce vypracoval Clark Keer. Jde o stav, kdy se trh práce rozděluje na velký počet dílčích trhů a kde platí různá pravidla pro obsazování pracovních míst a jejich ohodnocení. Podmínky, za jakých lidé na trh práce vstupují jsou odlišné, a tak nejednají a ani nemohou jednat zcela svobodně. Segmentační procesy vychází ze sociálně-ekonomických změn. Je třeba rozlišovat jednotlivé členy trhu práce podle toho, jakou rychlost má jejich vývoj, nebo jaké možnosti se nabízejí zaměstnavatelům a pracovní síle, a co za to požadují od nich.

Východiskem teorie je představa duální ekonomiky původem z USA, která je založena na myšlence rozdělení většiny firem do dvou sektorů. První z nich se nazývá **centrální sektor**, do kterého patří velké firmy s dostatečným kapitálovým krytím, díky kterému bez větších problémů mohou reagovat na odchylky hospodářského vývoje a investovat do inovací. Mohou dlouhodobě plánovat svůj rozvoj a ekonomický potenciál je staví do pozice dominantních firem v oboru nebo

regionu. Druhý se nazývá **periferní sektor** tvořící ekonomicky i investičně slabší firmy, takže je zde určitá závislost a také podřízenost vůči firmám centrálního sektoru. (Kuchař, 2007)

Podle dalšího členění lze trh práce dělit na interní a externí sektor. Do **interního sektoru** patří pracovní místa, která jsou obsazována na principu seniority, díky kterému jsou chráněna před vnější soutěží. Odměňování vychází více z charakteru pracovní pozice než z výkonu jedince a je zde vyžadována vyšší úroveň kvalifikace. Oproti tomu **externí sektor** je podřízený nabídce a poptávce na trhu, což znamená soutěž o pracovní pozice. Pracovní místa nevyžadují vyšší úroveň kvalifikace, jsou méně placená, přesněji vymezená a tím lépe kontrolovatelná. Často mají charakter sezónních nebo příležitostných prací. (Jírová, 1999)

2.6 Politika zaměstnanosti

Státní politika zaměstnanosti má za cíl zajistit občanům právo na zaměstnání podle článku 26 Listiny základních práv a svobod: „*Každý má právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost.*“ (Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.)

Mezi výše zmiňované cíle státní politiky zaměstnanosti patří:

- Příprava vhodné pracovní síly
- Vývoj infrastruktury trhu práce
- Tvorba podmínek pro územní pohyblivost pracovních sil
- Zajištění vhodných sociálních podmínek pro občany

Jejím cílem je potom dosáhnout rovnováhy na trhu práce, zabezpečit právo občanů na zaměstnání a vhodně využít zdroje pracovních sil. Samotná politika zaměstnanosti představuje soubor opatření vydaná vládou upravující konkrétní situaci na trhu. (Jírová, 1999)

Vlády usilují na základně politiky plné zaměstnanosti o to, aby míra nezaměstnanosti byla co nejnižší. Hlavním úkolem této politiky je:

- Dosáhnout dynamickou rovnováhu mezi nabídkou a poptávkou po pracovních silách
- Vhodné využití zdrojů pracovních sil
- Zabezpečit právo občanů na zaměstnání

Dále se vláda snaží vytvářet optimální podmínky pro fungování trhu, protože tato politika slouží pouze k podpoře či zlepšení vývoje na trhu práce, ale nemůže daný trh nějakým způsobem upravovat. Při zabezpečování státní politiky zaměstnanosti se používají tři nástroje, kterými se vláda snaží upravovat zaměstnanost tak, aby nedocházelo k převaze nabídky nad poptávkou.

V první řadě jde o **vládní výdaje** ze státního rozpočtu, které tvoří přímé vládní nákupy zboží a služeb ze soukromého sektoru, zaměstnávání lidí ve státní sféře a výdaje na politiku zaměstnanosti, kterou tvoří jak aktivní, tak pasivní složka. Pasivní složka zahrnuje hmotné zabezpečení formou podpory v nezaměstnanosti, nebo podpory sociálně slabých vlivem nízkých příjmů. Výdaje na tuto složku mají transferový charakter. Proti tomu aktivní složka zaměstnanosti zabezpečuje služby zaměstnanosti, podporu malého podnikání, výdaje na rekvalifikaci nebo podporu pro vytváření nových pracovních míst.

Dalším nástrojem je **daňová politika** vlády, kdy se vybrané daně přesouvají do státního rozpočtu a část z nich jde na vytvoření nových pracovních míst a na podporu práce. Posledním nástrojem jsou **regulační a legislativní opatření**, která zahrnují celou řadu nařízení pro ochranu vnitřního trhu práce a produkce a zákony upravující práva a povinnosti osob, které vstupují na trh práce. (Jírová, 1999)

2.6.1 Aktivní politika zaměstnanosti

Aktivní politika zaměstnanosti zahrnuje činnosti vedoucí k znovuzařazení jedince na trh práce a zároveň usiluje o to, aby motivovala zaměstnavatele formou příspěvků či úlev na daních. Firmy na trhu práce mají vytvářet nové pracovní příležitosti či přijímat osoby s určitým hendikepem jako jsou osoby s nízkou nebo žádnou kvalifikací, osoby zdravotně postižené, ale i osoby, které se vracejí po dlouhé době na trh práce. Zároveň se tato politika snaží pomáhat také uchazečům o zaměstnání, a to v rozšíření svého stávajícího vzdělání a kvalifikace a upevnit pozici na trhu. V České republice je aktivní politika zaměstnanosti financována státním rozpočtem a zabývají se jí Úřady práce, Ministerstvo práce a sociálních věcí a případně další subjekty. (Kaczor, 2013)

Aktivní politika zaměstnanosti ke své činnosti využívá nástroje, které jsou vymezeny v části páté zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. Mezi nástroje podle § 104 patří:

- a) *Rekvalifikace*
- b) *Investiční pobídky*
- c) *Věřejně prospěšné práce*
- d) *Společensky účelná pracovní místa*
- e) *Překlenovací příspěvek*
- f) *Příspěvek na zapracování*
- g) *Příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program (Zákon č. 435/2004 Sb.)*

Rekvalifikace

Rekvalifikace jsou určeny k tomu, aby se struktura uchazečů s určitým vzděláním po jejím absolvování co nejvíce blížila kvalifikační struktuře, kterou požaduje trh práce. Může být buď dotovaná nebo hrazená státem. (Kubíček a kolektiv, 2006)

Investiční pobídky

Investiční pobídky stát využívá ve specifických situacích k podpoře regionů nebo projektů, kde shledává obecný zájem. Jedná se o podporu vytváření nových pracovních míst nebo rekvalifikace a školení nových zaměstnanců. Významným kritériem pro poskytnutí investiční pobídky je míra nezaměstnanosti v konkrétním regionu, kde firma jako žadatel působí. (Kaczor, 2013)

Veřejně prospěšné práce

Společně s rekvalifikacemi jsou veřejně prospěšné práce jedny z nejčastěji používaných nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. Zákon o zaměstnanosti v § 112 je vymezuje takto: „*časově omezené pracovní příležitosti spočívající zejména v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných obdobných činnostech*“. (Zákon č. 435/2004 Sb.) Jsou určeny pro obce či jiné neziskové instituce s výjimkou komerčních firem. Hlavní myšlenkou je práce pro obecné blaho (např. úklid obce a údržba komunikace), a proto mají být veřejně prospěšné práce financovány státem. Uchazeče o zaměstnání pro výkon této práce lze zaměstnávat maximálně na 12 po sobě jdoucích kalendářních měsících i opakovaně. (Kaczor, 2013)

Společensky účelná pracovní místa

Společensky účelná pracovní místa vyhrazuje nebo zřizuje zaměstnavatel pro uchazeče z úřadu práce, které nelze uplatnit na trhu práce jiným způsobem. **Příspěvek na zřízení** je jednorázový a má částečně pokrýt počáteční náklady spojené se zaměstnáním uchazeče. Účelem **příspěvku na vyhrazení** je poskytovat po určitou dobu zaměstnavateli opakovaně příspěvky na mzdové náklady uchazeče. (Kaczor, 2013)

Příspěvky

Do nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti patří i několik druhů příspěvků. **Překlenovací příspěvek** poskytuje úřad práce osobám samostatně výdělečně činným na úhradu provozních nákladů, které byly uhrazeny a vznikly v období, ve kterém byl tento příspěvek poskytnutý. Maximální doba jeho poskytování je 5 měsíců.

Příspěvek na zapracování poskytuje úřad práce zaměstnavatelům, kteří zaměstnají uchazeče z evidence a vznikají jim náklady na jejich zapracování. Na tuto formu podpory mají nárok ti, kteří přijmou uchazeče, kterým úřad práce věnuje zvýšenou péči (např. osoby se zdravotním postižením, absolventi vysokých škol, osoby starší 50 let věku).

Účelem **příspěvku při přechodu na nový podnikatelský program** je ochrana firmy i zaměstnanců před rizikem možného propouštění v době, kdy firma přechází na nový podnikatelský program (např. významné technologické změny, změna předmětu podnikání) a díky tomu tak nemá pro své zaměstnance práci. Tento příspěvek lze poskytovat po dobu 6 měsíců.

2.6.2 Pasivní politika zaměstnanosti

Pasivní politika představuje výplaty podpor v nezaměstnanosti, které jsou určené pro uchazeče o zaměstnání jako dočasná náhrada jeho pracovního příjmu. K jejich výplatě dochází jen po přesně vymezenou dobu, která je označována jako podpůrní doba. Liší se podle stáří uchazeče, výše podpory a vychází z předešlého výdělku. Pokud je osoba nezaměstnaná déle, než je délka podpůrní doby, má tato osoba nárok na dávky ze systému státní sociální pomoci.

Nárok na podporu v nezaměstnanosti vzniká uchazeči o zaměstnání, který před zařazením do evidence uchazečů pracoval nebo vykonával jinou výdělečnou činnost po určitou dobu a odváděl pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Uchazeč přichází o nárok na podporu, pokud pobírá starobní nebo plný invalidní důchod. Žádost o podporu podává příslušný úřad práce, ve které je uchazeč veden v evidenci. (Brožová, 2012)

3 PRÁCE NA ČERNO

Práce na černo je jedním z nejčastějších projevů stínové ekonomiky a je součástí většiny trhů práce na světě. Svým působením má na jednotlivé ekonomiky negativní, ale i pozitivní dopad. Negativní dopad má práce na černo především na zájmy státu a zabezpečení jeho daňové politiky. Stát trvá na řádném odvodu sražené daně a pojistného na sociální a zdravotní pojištění. Osoba, která produkuje práci na černo zatajuje své příjmy, porušuje zákonem stanovenou povinnost a dopouští se trestného činu. (Fryšták, 2007)

Na začátek je nutno podotknout, že stejně jako stínová ekonomika, tak i práce na černo má řadu synonym, mezi která patří například práce nelegální, nehlášená, skrytá, neoficiální, šedá či práce neregulérní. (Fassmann, 2007)

3.1 Zákonné vymezení nelegální práce

Nelegální práci vymezuje zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti v § 5 takto:

1. *závislá práce vykonávaná fyzickou osobou mimo pracovněprávní vztah*
2. *práce vykonávaná cizincem v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání nebo bez tohoto povolení, je-li podle tohoto zákona vyžadováno, nebo v rozporu se zaměstnaneckou kartou, kartou vnitropodnikově převedeného zaměstnance nebo modrou kartou vydanými podle zákona o pobytu cizinců na území České republiky nebo bez některé z těchto karet; to neplatí v případě výkonu jiné práce podle § 41 odst. 1 písm. c) zákoníku práce, nebo*
3. *práce vykonávaná cizincem pro právnickou nebo fyzickou osobu bez platného oprávnění k pobytu na území České republiky, je-li podle zákona o pobytu cizinců na území České republiky vyžadováno (Zákon č. 435/2004 Sb.)*

3.2 Definice práce na černo

Evropská komise popisovala práci na černo jako: „*Profesionální aktivity, vykonávané jako jediné nebo druhé zaměstnání, provozované pravidelně za účelem výdělku a nikoli příležitostně a pohybující se na hranici nebo vně povinností daných právním řádem, předpisy a smluvními závazky, s výjimkou těch neformálních činností, které jsou součástí kriminální ekonomiky, protože jsou v rozporu s trestním zákoníkem.*“ (EC, 1994) Uplynutím času došlo k aktualizaci definice práce na černo neboli nehlášené práce na následující vymezení: „*Veškeré placené činnosti, které jsou zákonné, pokud jde o jejich povahu, ale které nejsou prohlášeny orgánům veřejné správy, přičemž se berou v úvahu rozdíly v regulačních systémech členských států.*“ (EC, 1995-2019)

Z uvedených definic vyplývá, že jde o činnosti, které by bylo možné započítat do hrubého domácího produktu a svou vlastní podstatou nejsou nelegální. Protizákonné jsou tyto činnosti v celkovém kontextu, protože se z nich neodvádí daň, příspěvky na sociální pojištění a nejsou přihlášeny. Lidé vykonávající tuto práci nejsou zahrnovány do zákonné ochrany, kterou poskytují platné pracovněprávní zákony. V případě, že jde o lidi ze zahraničí, dochází zde k neplnění povinných imigračních formalit, jako jsou pracovní povolení či povolení k pobytu.

Z aktivit, které spadají do nelegální práce musíme vyloučit čistě kriminální činnosti, které jsou v rozporu se základními lidskými právy a ohrožují životy (např. obchodování s lidmi), a tak jsou již vlastní povahou nelegální. Dále sem nepatří činnosti, které nemají produktivní charakter, daňové úniky, které se neshodují s uskutečněnou prací, práce v domácnosti a aktivity určené pro vlastní spotřebu. Všechny tyto aktivity jsou podstatnými a samozřejmými prvky stínové ekonomiky. (Fassmann, 2007)

3.3 Základní kategorie práce na černo

Evropská komise rozděluje práci na černo do tří základních kategorií:

- **Nehlášená práce ve formálním podnikatelském prostředí**

Práce, která je hlášena pouze částečně nebo není hlášena vůbec. Tato metoda bývá označována jako tzv. „obálková mzda“. Princip této mzdy spočívá v tom, že zaměstnavatel zaplatí zaměstnanci celou odměnu nebo její část v hotovosti na ruku, a tím pádem tak ani jedna strana nemusí dané množství peněz nikde přiznávat a odvádět tak daně a pojistné. Velmi často se obálkovou mzdou platí také různé druhy odměn za práce přesčas. Obálková mzda se často využívá v podnicích s malým počtem zaměstnanců a v případě zaměstnávání imigrantů při výkonu nelegální práce. (EC, 2014)

- **Nehlášená práce na vlastní účet nebo samostatně výdělečná činnost**

Produkce statků a služeb firmám a domácnostem podle předpisů, ale výnosy jsou zatajeny. Pod tuto kategorii spadají také podvody v rámci odlišné regulace pro různé formy zaměstnání, například švarcsystém. Ten konkrétně z pozice pracovního práva zahrnuje nelegální zaměstnávání formou zakrytí skutečného pracovněprávního vztahu jinou smlouvou. Nejčastěji se s výskytem švarcsystému lze setkat u smlouvy o dílo, smlouvy o zprostředkování nebo při obchodním zastoupení.

- **Poskytování zboží a služeb rodině, přátelům, sousedům nebo známým**
Prováděné služby mají charakter vzájemné výpomoci svému užšímu sociálnímu okruhu osob (např. úklid domácnosti, péče o děti nebo staré osoby, opravy apod.). (EC, 2017)

Z výše uvedeného členění lze říci, že stínová ekonomika na trhu práce zahrnuje všechny aktivity, kdy se zaměstnavatel, zaměstnanec či oba zároveň účastní aktivit neoficiální ekonomiky. (CETA, 2015)

3.4 Měření práce na černo

V rámci měření práce na černo zcela pravidelně dochází k velkému množství chyb a omylů. Jedním z důvodů je to, že měření je díky skryté povaze práce na černo a stínové ekonomiky velmi obtížné.

Měřit práci na černo je možné jednou z několika metod, které zjišťují rozsah stínové ekonomiky. Mezi základní metody lze zařadit přímý a nepřímý způsob měření. **Přímé metody** vychází ze statistických průzkumů a jejich výhodou je oproti nepřímé metodě podrobnost a srovnatelnost. I přesto ale nemusejí vykazovat úplný rozsah práce na černo. **Nepřímé metody** vychází z komparace makroekonomických agregátů. Tyto metody však nevypovídají nic o socio-ekonomických vlastnostech a obvykle nadhodnocují úroveň práce na černo. (Komise evropských společenství, 2007)

Jednou z metod je **metoda míry účasti** na stínovém trhu práce. Tato metoda vychází z předpokladu, že v okamžiku, kdy je omezena účast na formálním trhu práce, dochází k přesunu práce do stínové ekonomiky. Je tedy potřeba odhadnout potenciál trhu práce na černo a následně odhadnutému počtu pracovníků přiřadit úroveň dosahované produktivity práce ve stínovém sektoru. Daná metoda dokáže odhadnout výkon jen jediného segmentu stínové ekonomiky, a to práce na černo. Další segmenty jako je výkon kriminální ekonomiky či daňové úniky nemůže zachytit.

Z původního pojetí metody míry účasti vychází **nepřímá bilanční metoda**, která usiluje o vytvoření souhrnné bilance pracovních sil pomocí kombinace statistik o celkovém počtu obyvatelstva a statistických šetření věnujících se ekonomické aktivitě a zaměstnanosti. Daná bilance poměruje zdroje pracovní síly a jejich užití. Otázkou zůstává, jestli je míra účasti na trhu práce na černo opravdu zrcadlovým odrazem míry neúčasti na oficiálním trhu práce, nebo je ovlivňován i dalšími faktory, a nikoliv pouze stínovou ekonomikou. Kdyby byl tento přístup dodržován striktně, odhalil by ve skutečnosti pouze osoby vykonávající práci na černo na plný úvazek. Odhad nemůže odtajnit práci na černo, kterou vykonávají ženy, studenti, důchodci nebo nezaměstnaní lidé a nepočítá ani se zahraničními migranty, kteří jsou v zemi ilegálně.

Do přímých metod patří **přímé terénní šetření** jako jedna z metod zjištění potenciálu trhu práce na černo. U této metody je nutné určit co nejpřesnější definici, ze které se bude dále vycházet, aby se zajistilo, že se do průzkumu podaří zařadit celý zkoumaný jev. Průzkum doprovází řada citlivých otázek, na které účastníci dotazníkového průzkumu neodpovídají po pravdě, jelikož mají zájem na tom, aby jejich aktivity nebyly odhaleny. Výstupy z těchto průzkumů ukazují odhad osob pracujících nelegálně, avšak nezaznamenají ekonomický výkon práce na černo. (Fassmann, 2007)

3.5 Specifické rysy a omezení práce na černo

Jako doplněk oficiálních činností v rámci podniků funguje trh práce na černo. Nejběžnějšími účastníky tohoto trhu bývají osoby, které už jedno zaměstnání mají nebo osoby samostatně výdělečně činné. Ti mají totiž sníženou geografickou mobilitu. Výjimkou je nelegální práce migrantů, kdy tento trh rozhodně nefunguje jako klasický trh. Nemá přesná pravidla fungování ani rámec, který by byl předem znám. V tomto případě jde o vztahy utvářené v lokálním rámci. Transakce prováděné na trhu nesmí být publikovány. Neexistence právní záruky nutí subjekty navzájem si důvěřovat. (Drbohlav, 2008)

Trh práce na černo se může dostat do úrovně mezinárodní směny či obchodu dvěma možnými způsoby. Buď prostřednictvím sítě subdodavatelských vztahů, které propojují malé firmy produkující práci na černo s velkými firmami soustředěnými na mezinárodní obchod nebo díky ilegálním migrantům. Ilegální práce tvoří ale jen pouhý zlomek celkové práce v odvětvích zaměřených na mezinárodní obchod. (Fassmann, 2007)

Charakteristické omezení trhu práce představuje také jeho segmentace například z hlediska produkovaného zboží a služeb, z hlediska geografického, ale také podle subjektů, kteří na něj mají přístup. Segmentaci pomáhají také obtíže, které souvisejí s organizováním práce ve velkém měřítku a jejím účelem je snižovat riziko odhalení. Podnikatelé díky ilegální práci snadněji řeší bariéry a potíže oficiálního sektoru, což s sebou ale přináší řadu nevýhod. Mají omezený přístup k veřejné infrastruktuře, dále potíže s přístupem k soudnímu a právnímu systému a nemohou se spoléhat ani na státní ochranu nezávislé ekonomické činnosti. Často také musí usilovat o utajení své existence před donucovací složkou státu, při praní špinavých peněz nebo podplácet veřejné činitele. To vše s sebou nese velmi rychle rostoucí transakční náklady. (Fassmann, 2006)

Přes všechny tyto bariéry je možné určit některé speciální rysy trhu práce na černo, a to:

- Slabá až střední kvalifikace osob
- Existence právních úprav
- Neplatí stejná pravidla jako pro oficiální trh, ale jejich vývoj není nezávislý
- „Čisté“ fungování trhu (Drbohlav, 2008)

Jelikož je převážná část práce na černo produkována zaměstnanými osobami nebo osobami samostatně výdělečně činnými je na tomto trhu poptávána především střední kvalifikace. Slabá nebo nedostatečná kvalifikace se týká hlavně ilegálních migrantů z rozvojových zemí a drobných služeb soukromníků.

Vztah mezi regulačními systémy na trhu práce a prací na černo udává rozdílné rysy nelegální práce v jednotlivých zemích. Dochází tedy k tomu, že co je nelegální prací v zemi jedné, může být legální v zemi jiné. Rozdílná právní úprava jednotlivých zemí tak neumožňuje vytvoření globální definice, která by byla platná pro všechny země.

Trh nelegální práce se rychleji přizpůsobuje na změny podmínek, které jsou způsobeny vývojem právního a ekonomického prostředí, oproti oficiálnímu trhu.

Nabídka s poptávkou se na trhu práce na černo setkává bez větších problémů, avšak ani zde neexistuje dokonalá konkurence, jelikož tento trh není dostatečně transparentní. (Drbohlav, 2008)

3.6 Příčiny vzniku práce na černo

Základní příčiny vzniku práce na černo jsou shodné s příčinami vzniku stínové ekonomiky. Firmy v oficiální ekonomice mají při najímání práce zvýšené náklady o daň z příjmu, odvody na sociálním a zdravotním pojištění a regulace.

Regulace na trhu práce

Jsou jednou z nejvýznamnějších příčin vzniku stínové ekonomiky a vedou ke snižování možnosti propouštět. Zaměstnavatelé omezují propouštění svých pracovníků a nezaměstnaní mají méně možností k získání pracovního místa. Zvyšování nákladů tak vede firmy i zaměstnance k produkci práce na černo.

Výše minimální mzdy a sociální dávky

Dalším důležitým faktorem může být výše minimální mzdy a sociálních dávek pro nezaměstnané. Jejich kombinace může vést k tomu, že lidé budou pobírat dávky v nezaměstnanosti a zároveň vykonávat nehlášenou práci. (CETA, 2015)

Evropská komise uvádí jako příčiny vzniku práce na černo následující faktory:

Strukturální ekonomické faktory

Snižování daní, omezení státních zásahů na minimum a deregulace nesnižují rozsah práce na černo v takovém rozsahu jako vnímání vysokého zdanění a nákladů na dodržování předpisů. Například v zemích s vysokými daňovými sazbami se lidé rozhodují pro produkci nehlášené práce z důvodu nespokojenosti se službami veřejného sektoru.

Cyklické ekonomické faktory

Zaměstnavatele může motivovat složité podnikatelské prostředí ke snižování daňových povinností či k daňovým únikům. Faktory, které ovlivňují zaměstnance k práci na černo jsou například stále delší období nezaměstnanosti nebo tlak na snižování mezd.

Právní faktory

Úprava a jasnost právních předpisů.

Institucionální faktory

V případě, že chybí kontrolní mechanismy v podobě organizací či orgánů v boji proti práci na černo nebo jsou neúčinné, lidé mohou mít sklony k daňovým únikům prostřednictvím práce na černo.

Sociální faktory

Společné chápání celkového daňového, sociálního a institucionálního rámce a vnímání spravedlnosti a transparentnosti, jenž podporuje odpovědnost za dostání daňovým předpisům. (EC, 2017)

3.7 Motivace k práci na černo

Motivy vedoucí k práci na černo jsou tvořeny řadou prvků sociálních, kulturních, ekonomických, politických či demografických. Dále vstup na tento trh ovlivňuje i osobité vnímání motivů ze strany společnosti a osobní strategie, kterou zastávají.

Zvýšení příjmu představuje jednu z hlavních ekonomických motivací pro vstup v případě, že příjmy z legálního zaměstnání nedosahují požadované výše. Převážná většina práce na černo je tvořena osobami samostatně výdělečně činnými či legálně zaměstnanými. Zvýšit příjem se snaží lidé hlavně v období, kdy má ekonomický růst a růst reálných mezd tendenci zpomalovat, dochází k růstu chudoby nebo je příjem z velké části zatížen daněmi a dalšími pojistnými platbami. Dalším podstatným důvodem je i zadlužování, které se týká v dnešní době téměř každého. Rodinné podniky a lidé pracující na živnost se snaží vzniklé problémy na trhu řešit zatajováním či snižováním příjmů a hospodářského výsledku.

Dostatek volného času umožňuje zapojit subjekty na trhu práce do stínových aktivit, proto je třeba řešit organizaci práce a změny v pracovním čase. Zkrácení pracovní doby, které má za následek množství volného času, může vést k hledání dalšího uplatnění nebo produkci navíc. Je třeba zmínit i neaktivní osoby, které představují například studenti nebo lidé s předčasným odchodem do důchodu. Ti na rozdíl od zaměstnaných mají větší možnost začlenit se do stínových aktivit, jelikož mají ve většině případů větší množství volného času.

Podpora samostatné výdělečné činnosti ze strany státu zvyšuje spolu s nedůvěrou vůči veřejným autoritám, strachu z nezaměstnanosti a nízkých mezd **růst individualismu**. Daná podpora v samostatné zaměstnávání s sebou nese vedlejší efekt, v podobě zpochybňování kolektivního cítění a oprávněnost státní moci požadovat daňové odvody. Fiskální tlak jako motivace k práci na černo lze spatřit u osob samostatně výdělečně činných a u osob vykonávajících více pracovních aktivit. Na rozdíl od zaměstnanců si osoby samostatně výdělečně činné nechtějí připustit fakt, že by za svou činnost měly odvádět část peněz státu. Osoby vykonávající více pracovních aktivit své dodatečné příjmy shledávají jako osobní odměnu za obětovaný volný čas a zvýšené pracovní úsilí, a je pro ně tudíž nelogické, aby byl tento příjem daněn stejnou ba dokonce vyšší daňovou sazbou oproti příjmu z oficiálního zaměstnání. Často se tedy hovoří o takzvané nepravé samostatně výdělečné činnosti, která má za cíl vyhnout se běžnému pracovnímu poměru a získat tak finanční výhody.

Do **kulturně společenských motivací** je možné zahrnout běžné formy práce na černo. Tyto činnosti původně vycházely z naturální směny zboží a služeb v rámci dané skupiny díky stále větší roli peněz ve společnosti. Jde například o práci rodinných příslušníků v rodinných firmách, aniž by se tato práce někde zaznamenala nebo drobné řemeslné práce i přesto, že jsou proplaceny, ale nejsou zdaněny. Další faktor, který přispívá k rozvoji práce na černo je **chudoba**. V zemích, které se rozvíjejí nebo jsou zaostalé je práce na černo často jediný zdroj výdělku obyvatel a dává jim tak možnost přežít. (Fassmann, 2007)

3.8 Nabídka (druhy) práce na černo

Moonlighting nebo také neformální dvojí zaměstnání je jedním z nejčastějších typů práce na černo. Tento typ zahrnuje osoby zaměstnané v rámci oficiální ekonomiky nebo jako osoby samostatně výdělečně činné, které produkují aktivity, které nejsou nikde zaznamenány. Moonlighting tvoří velkou část nelegálního pracovního trhu, avšak jeho velikost není lehké určit. Jedním z důvodů může být to, že v jednotlivých zemích má tento typ práce rozdílný charakter. Na základě kvalifikace osob, které vykonávají práci na černo, můžeme určit dva typy vedlejší činnosti. Prvním typem je osoba s vyšší kvalifikací vycházející ze znalostí z hlavního pracovního poměru v oficiálním sektoru. Poptávka po takovém pracovníkovi je velká a tato práce je obvykle vykonávána jako samostatná výdělečná činnost. Druhý typ představují osoby s nižší kvalifikací. Ti vykonávají často práci odlišnou od svého hlavního zaměstnání a především nepravidelně.

Osoby, které přicházejí do vyspělejších států ze států méně rozvinutých bez pracovního povolení a povolení k pobytu jsou zařazeny do skupiny neformální výdělečné činnosti migrujících pracovníků. Trh s těmito pracovníky se nejvíce blíží trhu v ekonomickém slova smyslu. Práce ilegálních migrantů je typická porušováním pracovních předpisů a kolektivních smluv,

nízkou mzdou a nejistotou. Ilegální migranti se zaměřují hlavně na pracovní příležitosti s nízkou kvalifikací, o které nemají místní pracovníci takový zájem. Jde o činnosti ve stavebnictví, službách a zemědělství.

Za neformální činnosti lze uvést i domácí práce a práce na částečný úvazek. Pracovníci vykonávají aktivity zadané od zaměstnavatele na různých místech mimo zaměstnání, nejčastěji doma. Tato práce nemusí být pouze neformální, ale může být i formální. Zaměstnavatelům umožňuje využívání neregistrovaných pracovníků výhodu vysoce flexibilní pracovní síly a dále ušetření na hodinových mzdách a režijních nákladech. Jedním z největších zaměstnavatelů tohoto druhu práce je oděvní průmysl nebo strojírenství. (Fassmann, 2006)

3.9 Poptávka po práci na černo

Poptávkou po práci na černo je označováno chování soukromníků a firem, kteří užívají práci na černo při výrobě a samostatné výdělečné činnosti. Tvoří ji jednak zaměstnavatelé, kteří zaměstnávají pracovníky na černo, ale i ti, kteří poptávají výstupy vzniklé prací na černo. (Drbohlav, 2008)

Mezi důvody, proč mají lidé zájem o statky a služby vyprodukované prací na černo patří například to, že jsou výstupy nabízeny za výhodnější cenu nebo oficiální trh dostatečně neuspokojuje požadavky spotřebitelů. Zájem o tyto statky a služby mají především občané coby finální spotřebitelé a v některých případech také nelegální podniky pracující pro konečnou spotřebu. Registrované podniky ve většině případů subdodávky neformálního charakteru nevyužívají. Zájem na dodávkách produktů práce na černo pro svou mezispotřebu s ohledem na daňové zatížení budou mít výrobci v případě, že vytvoří neoficiální cyklus zboží a služeb, který bude končit u finálního spotřebitele. Firmy obvykle poptávají práci na černo v situacích, kdy reagují na změny legislativních pravidel nebo ekonomické situace dané země. (Fassmann, 2007)

K poptávce po práci na černo vedou také motivace ekonomického charakteru, které se dají rozdělit na dvě skupiny:

- Motivace spojené s náklady podniku
- Motivace v závislosti na začlenění podniku v ekonomickém prostředí

Motivace spojené s náklady podniku mají společný charakter – snižování výrobních nákladů. V oborech, kde je konkurence zaměřena více na náklady než na kvalitu, se výrobci snaží snižovat náklady neustále. Významný je také vztah mezi náklady práce a její produktivitou. Zaměstnavatelé začínají s produkcí práce na černo v případech, kdy se náklady práce neúměrně vyvíjejí ve vztahu k dosahované produktivitě. Výskyt práce na černo je kromě tzv. tradičních odvětvích jako je zemědělství nebo stavebnictví, spíše v malých podnicích díky menšímu dohledu vnějšího okolí, které umožňuje snadnější obcházení zákonů týkajících se práce.

Druhou skupinou je **motivace v závislosti na začlenění podniku v ekonomickém prostředí**. Ekonomickou podmínkou pro realizaci poptávky je existence pracovní síly na trhu práce na černo, která nabízí své služby. V lokálním rámci se práce na černo rozrůstá snadněji. Pro firmu přináší zaměstnávání na černo vždy rizika ať už menší či větší. Zaměstnávání musí být založeno na vzájemné důvěře. Velkou roli při najímání pracovní síly představují doporučení, záruky či osobní známosti. Podnikatel usiluje během zakládání podniku o minimalizaci ekonomických rizik a o vyhnutí se administrativním zábránám a omezením. (Drbohlav, 2008)

3.10 Boj proti práci na černo

Jednotlivé země musí nejprve zanalyzovat prostředí a následně vybrat vhodná opatření, která pro boj s prací na černo budou aplikovat. Je nutné posoudit do jaké míry je trh práce regulován, jaké jsou podmínky pro život obyvatelstva, do jaké míry obyvatelstvo věří veřejným institucím a jak jsou tyto instituce schopny zajistit dostatečné veřejné služby a sociální ochranu.

Dosud neexistuje univerzální nástroj pro boj proti práci na černo, ani proti stínové ekonomice jako celku. Před přijetím opatření je nutno znát všechny účinky, které s sebou přinese. Politiky zaměřené na boj proti těmto aktivitám by měly mít dostatek pravdivých informací a poznatků o dané problematice a vytvářet soubor účinných nástrojů a opatření. (Fassmann, 2007)

3.10.1 EU v boji proti práci na černo

Problematikou práce na černo se zabývá Evropská komise. Od 80. let vznikaly první publikace, které se danou problematikou zabývaly již hlouběji. Jednalo se o dokumenty jako například Bílá kniha o růstu, konkurenceschopnosti a zaměstnanosti z roku 1993 nebo Sdělení Komise o nedeklarované práci z roku 1998. Tyto dokumenty byly jedním z hlavních impulzů pro další akce.

Evropská komise v roce 2014 podala návrh Evropskému parlamentu a Radě. Na základě jejich rozhodnutí poté v roce 2016 vznikla **Evropská platforma pro boj proti nehlášené práci**, která se zabývá pracovním právem, zdravím a bezpečností při práci, sociálním zabezpečením a zdaněním. Nepředstavuje orgán, který by vytvářel politiky, ale tzv. fórum pro odborníky, kteří řeší problematiku práce na černo v praxi. Jejím úkolem je posílení spolupráce členských států Evropské unie a spojení kompetentních orgánů a subjektů, kteří jsou zapojeni do boje proti práci na černo. Evropská platforma pomáhá na vnitrostátní úrovni členským státům řešit problematiku nehlášené práce v různých formách, napomáhá zlepšovat formální zaměstnávání a pracovní podmínky. Jednotlivé členské země jmenují zástupce na vysoké úrovni, jenž bude kooperovat se všemi odpovědnými orgány pro boj s prací na černo v rámci vnitrostátní úrovně. Evropská komise a čtyři zástupci sociálních partnerů (dva za odbory a dva za podniky) představují členy Evropské

platformy. Aktivita spojená s danou platformou financuje Program Evropské unie pro zaměstnanost a sociální inovace. (Evropská rada, 2019)

3.10.2 Boj proti práci na černo v ČR

Zásadním krokem pro boj s prací na černo bylo v České republice přijetí několika novel zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. Ve znění tohoto zákona byla poprvé vymezena definice práce na černo, dále došlo například ke zpřísnění podmínek pro zaměstnání cizinců na našem území a vyřazení uchazečů o práci z evidence v případě výkonu nelegálního zaměstnávání. Navíc tento zákon posílil pravomoci kontrolním orgánům, vymezil přestupky a více specifikoval pojem švarcsystém. (Zákon č. 435/2004 Sb.)

Dalším významným dokumentem byl Národní akční plán zaměstnanosti v letech 2004 až 2006. Došlo například ke snížení daně z příjmu právnických osob, rozšířily se pravomoci celních úřadů při kontrole nelegálního zaměstnávání nebo využívání systému EURES pro zrychlení obsazování volných pracovních míst, která nejsou tolik poptávána na území České republiky, obyvateli Evropského hospodářského prostoru, a zároveň nebude třeba řešit problém získávání pracovních povolení. MPSV spustilo od roku 2005 vedení individuálních účtů pojištěných osob, jenž poskytuje aktuální informace z centrálního registru pojištěnců ČSSZ a umožňuje snadnější kontrolu, zda zaměstnanci nebo podnikatelé nejsou při výkonu povolání zároveň registrováni i na úřadech práce a nepobírají sociální dávky, i když na ně nemají nárok. (MPSV, 2005)

Kontrolní orgány

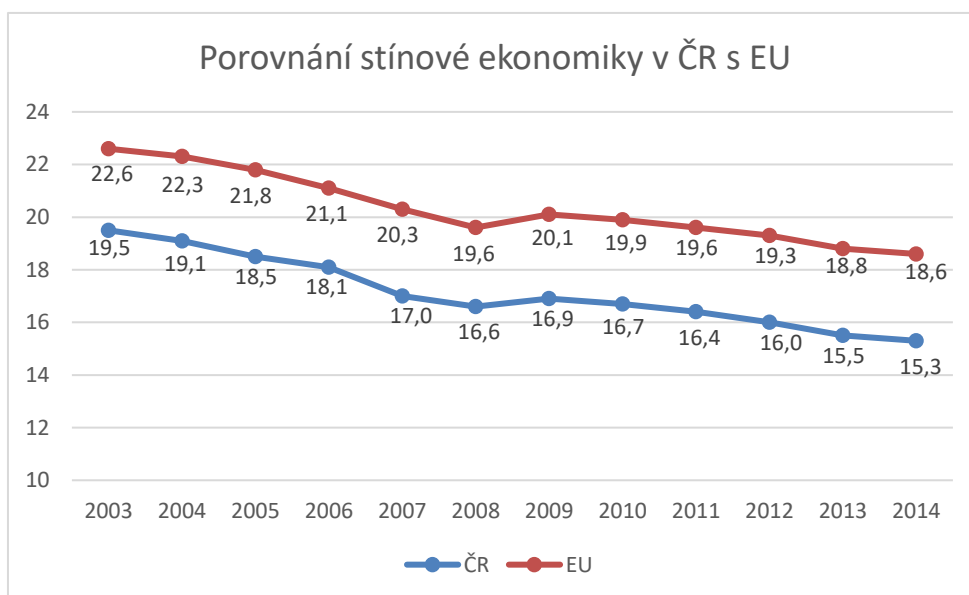
Na základě změn v legislativě zákona o zaměstnanosti a OP LZZ došlo od 1. ledna 2012 k přesunu některých kompetencí z úřadů práce na Státní úřad inspekce práce. Úřad inspekce práce spolu s dalšími osmi oblastními inspektoráty je spravován Ministerstvem práce a sociálních věcí. Jejich úkolem je mimo jiné prevence a předcházení negativním dopadům v rámci nehlášené práce. Tato změna byla spolu s odborným zaškolením inspektorů provedena za účelem zesílení kontrolní činnosti a efektivnějšímu odhalování práce na černo, což se již od začátku projevovalo rostoucí úspěšností a kvalitou při odhalování těchto aktivit. Kontroly se provádějí ve spolupráci s dalšími odbory inspekce, cizineckou policií, Úřadem práce ČR, ČSSZ a případně s živnostenskými nebo finančními úřady. (SÚIP, 2013)

Od roku 2004 je celní správa pověřena vykonávat kontroly zaměstnávání cizinců na základě zákona o zaměstnanosti. Provádění kontrol probíhá v rámci standardní kontrolní činnosti. Na základě výsledků analýz a aktuální situace na trhu práce organizuje Generální ředitelství cel navíc ještě celostátní kontrolní akce zaměřené na konkrétní pracovní odvětví. (Celní správa)

4 ANALÝZA PRÁCE NA ČERNO A PROBLEMATIKY STÍNOVÉ EKONOMIKY NA TRHU PRÁCE

Jelikož je tématem této práce stínová ekonomika na trhu práce, bude se následující kapitola zabývat především analýzou práce na černo na trhu práce v České republice, porovnávat varianty jiných zemí pro boj s ní a hledat optimální řešení pro boj s prací na černo v České republice.

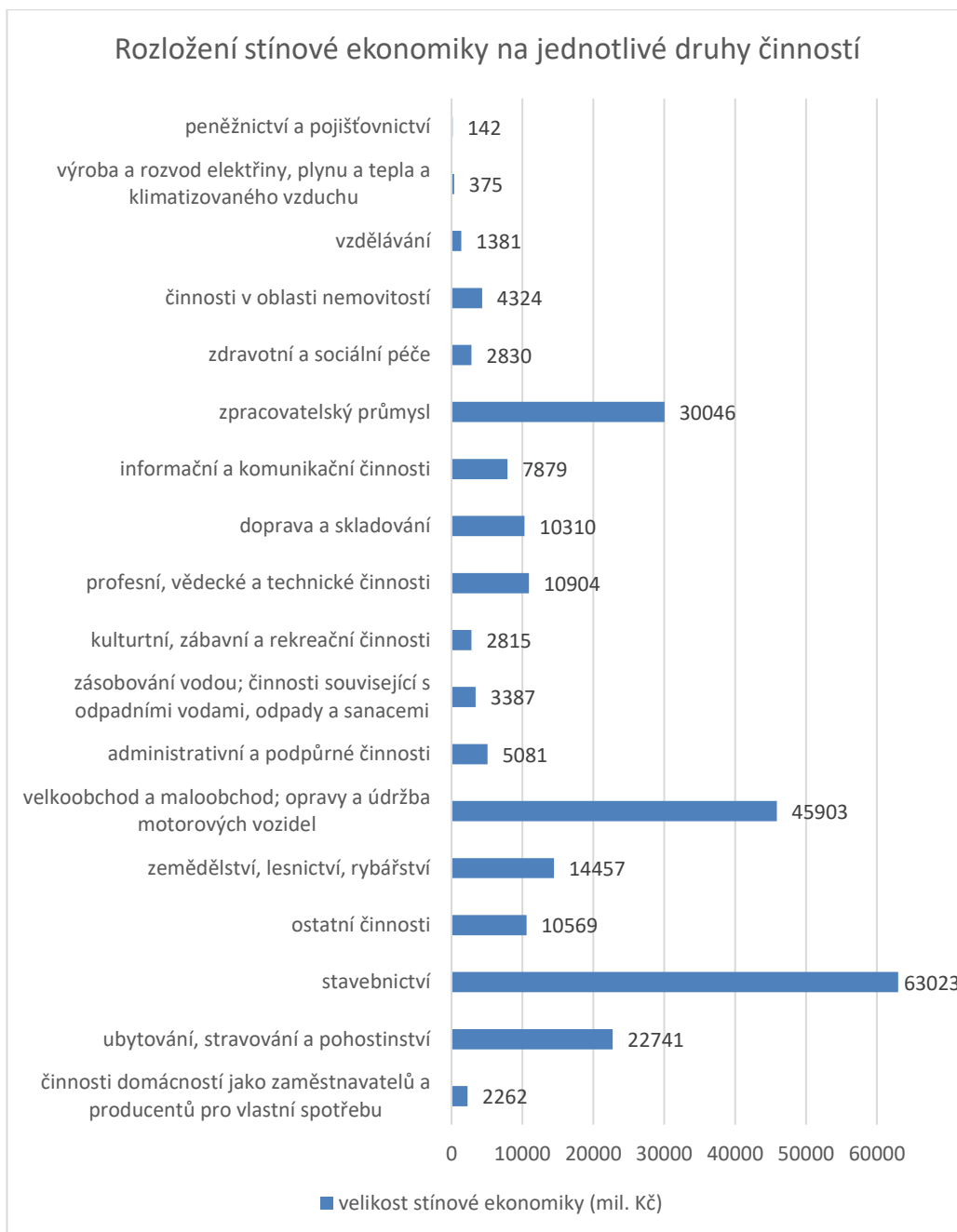
Nejdříve je třeba uvést, jaký je vývoj stínové ekonomiky v České republice. Jak již bylo zmíněno v teoretické části, stínová ekonomika nelze jednoznačně vymezit, a proto je možné její vývoj pouze odhadnout pomocí různých metod. S využitím metody MIMIC, kterou použili ve své publikaci Schneider, Raczkowski a Mróz, je možné vidět na obrázku č. 6, že odhad stínové ekonomiky v České republice v letech 2003 až 2014 má klesající trend a dlouhodobě se drží pod průměrem Evropské unie. (Schneider, Raczkowski, Mróz, 2015)

Obrázek 6: Srovnání stínové ekonomiky v ČR a EU

Zdroj: Vlastní zpracování dle (Schneider, Raczkowski, Mróz, 2015)

Autoři Rais, Klička a Rod zpracovali ve své publikaci z roku 2015 podrobnější rozložení stínové ekonomiky v České republice na jednotlivé druhy činností. I když je jedno z největších zastoupení stínové ekonomiky v oblasti domácností, jelikož se tyto aktivity dají bez velkých obtíží zatajit, velké zastoupení mají ve stínové ekonomice také odvětví stavebnictví, velkoobchod a maloobchod spolu s opravami a údržbami motorových vozidel, ubytování, stravování a pohostinství a zpracovatelský průmysl, což dokazuje graf na obrázku č. 7.

Obrázek 7: Rozložení stínové ekonomiky na jednotlivé druhy činností

Zdroj: Vlastní zpracování dle (Rais, Klička a Rod, 2015)

4.1 Analýza práce na černo v České republice

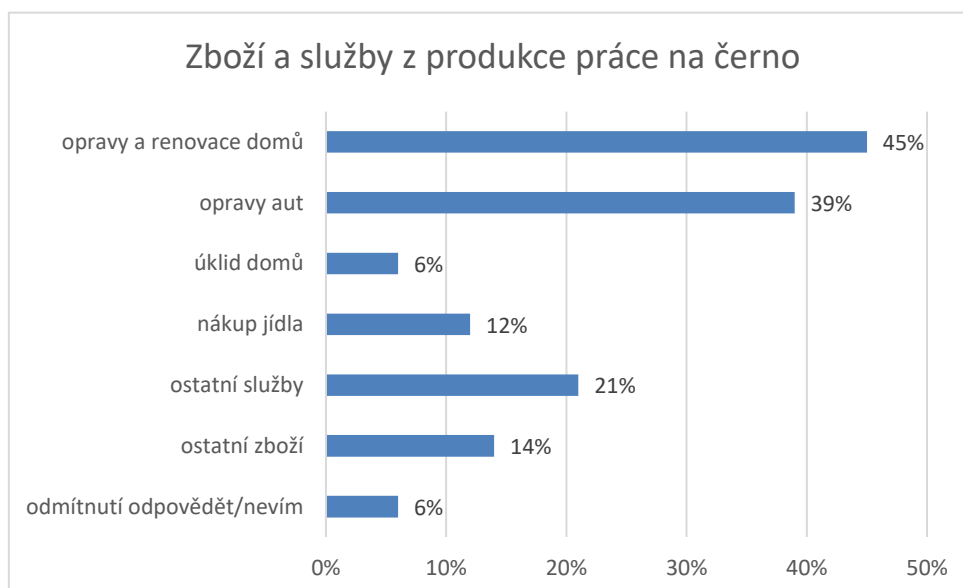
Stejně tak jako stínová ekonomika, i práce na černo se nedá přesně vyčíslit. Lidé, kteří tyto aktivity vykonávají, nechtějí být odhaleni, a tak je možné vycházet při její analýze pouze z metod odhadů a dotazníkových šetření, která jsou většinou anonymní a nepřesná, anebo ze statistik jednotlivých kontrolních orgánů, ale ani zde není možné zachytit celou její velikost.

Evropská komise ve své publikaci z roku 2013, jenž analyzuje velikost práce na černo v zemích Evropské unie, uvádí, že za práci na černo je možné platit nejen penězi, ale také

v naturálních, výměnou za jinou službu nebo v rámci vzájemné laskavosti. Podchytit či odhalit se spíše daří produkci práce načerno, za kterou je placeno penězi. (EC, 2014)

V průzkumu prováděném v roce 2018 odpovědělo 26 % dotazovaných obyvatel České republiky, že mají ve svém okolí lidé pracující na černo. Lidé, kteří vykonávají aktivity na stínovém trhu dostávají ve většině případech zaplacení pomocí tzv. obálkové metody, takže část příjmu dostanou v hotovosti na ruku, nebo vykonávají práci bez uzavření pracovní smlouvy. Obyvatelé České republiky odpracují průměrně na černo 23 hodin za týden a jejich průměrný výdělek představuje necelých 800 EUR za měsíc. (Fanta, 2018)

V České republice v roce 2013 zaplatilo za zboží nebo služby z produkce nehlášené práce zhruba 20 % dotazovaných. Následující graf na obrázku č. 8 znázorní o jaké druhy statků a služeb se jedná.

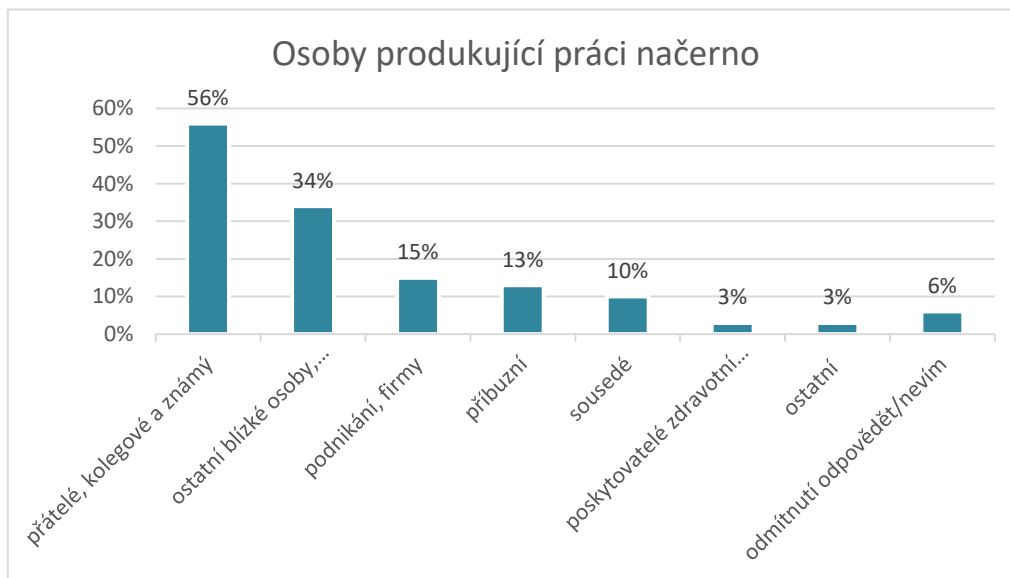
Obrázek 8: Graf zboží a služeb z produkce práce na černo

Zdroj: Vlastní zpracování dle (EC, 2014)

Na obrázku č. 8 je možné vidět, že nejčastěji obyvatelé České republiky platí za opravy a renovace domů a automobilů. Tyto služby vykonávají spíše muži, oproti službám, které jsou typicky ženské, jako je hlídání dětí, praní a žehlení prádla či úklid domácností. V rámci Evropské unie využívá Česká republika spolu se Slovenskem opravy produkované prací na černo nejvíce ze všech členských států a utratí za ně v rozmezí od 50 do 200 EUR. Opravy domů a automobilů nejčastěji vykonávají osoby samostatně výdělečně činné, dělníci, ale i část úředníků. (EC, 2014)

Obrázek č. 9 znázorňuje skupiny lidí, od kterých obyvatelé České republiky poptávají produkci nehlášené práce a jejich procentní zastoupení. Ve více jak polovině případů platí za statky a služby svým kolegům, přátelům a známým. Lidé vykonávající tyto činnosti jsou nejčastěji studenti, nezaměstnaní nebo osoby samostatně výdělečně činné. Mezi další osoby, od kterých lidé

poptávají zboží a služby nehlášené práce jsou jiné soukromé osoby a domácnosti nebo firmy, příbuzní a sousedé.

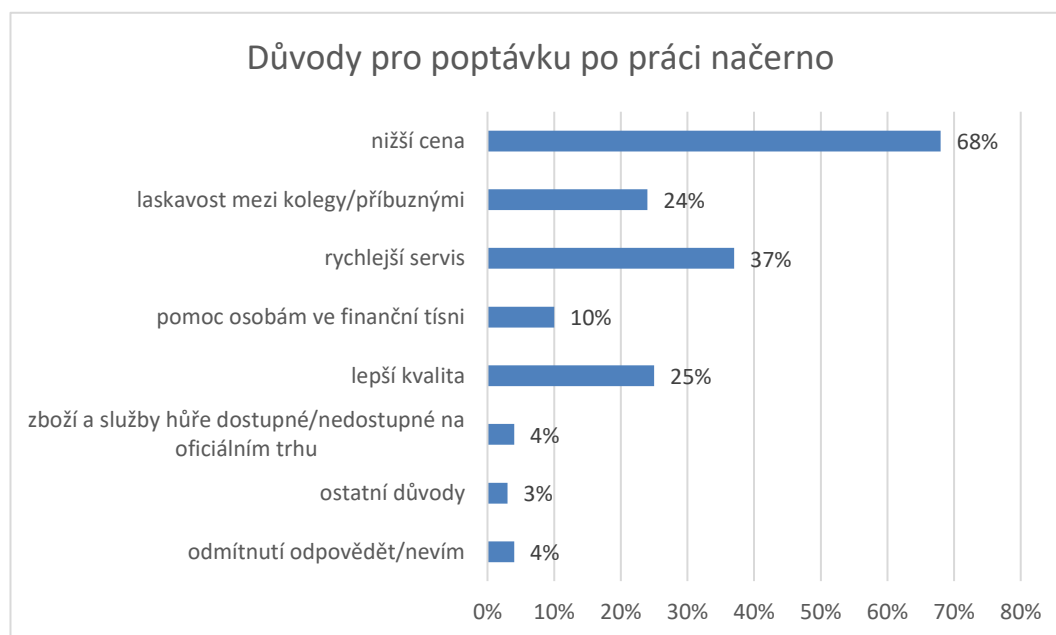

Obrázek 9: Graf osob produkující práci načerno

Zdroj: Vlastní zpracování dle (EC, 2014)

Důvodů, které vedou obyvatelé České republiky pro nákup na stínovém trhu namísto trhu oficiálního, je několik. Mezi nejčastější z nich patří:

- Nižší cena
- Laskavost mezi příbuznými a kolegy
- Rychlejší servis
- Lepší kvalita

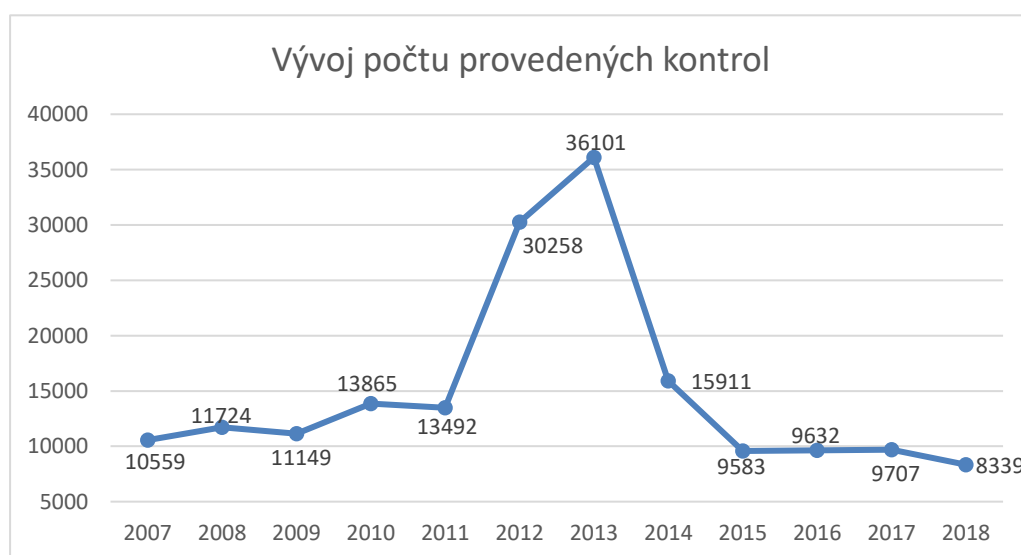
Obrázek 10: Důvody pro poptávku po práci načerno

Zdroj: Vlastní zpracování dle (EU, 2014)

Na obrázku č. 10 je možné vidět, že ve více jak polovině případů využívají lidé stínový trh kvůli nižší ceně za poptávané statky a služby, jelikož si za stejné množství peněz na daném trhu nakoupí více zboží, nebo ušetří na službách, které jsou pro ně vykonány. Dalším důvodem, který vede obyvatele k poptávce na daném trhu je laskavost mezi kolegy či příbuznými, ze které mohou profitovat obě strany a výhodou je zde také to, že se obě strany dobře znají. Významnou roli může hrát také lepší kvalita zboží a služeb, rychlejší servis oproti oficiálnímu trhu nebo také to, že poptávané zboží a služby se dají sehnat pouze na stínovém trhu.

4.2 Boj proti práci na černo v České republice

Jak již bylo zmíněno v kapitole Práce na černo, v České republice kontrolují práci na černo primárně dva subjekty ve spolupráci s dalšími orgány. Státní úřad inspekce práce má na starost kontrolu práce na černo od roku 2012, kterou převzal od úřadů práce, respektive od krajských poboček úřadů práce. Dalším orgánem, který se zabývá tematikou nelegálního zaměstnávání je poté Celní správa, jenž má na starost kontrolu zaměstnávání cizinců.

Obrázek 11: Graf vývoje počtu provedených kontrol

Zdroj: Vlastní zpracování dle (MPSV 2008-2011, SÚIP 2013-2018)

Na obrázku č. 11 je možné vidět vývoj počtu provedených kontrol v České republice kontrolními orgány, které zahrnovaly kontroly nelegálního zaměstnávání jak občanů ČR, tak i občanů ze zahraničí. Do roku 2011 měly tyto kontroly primárně na starost krajské pobočky Úřadů práce v součinnosti s inspektoráty cizinecké policie, celní správy nebo okresní správy sociálního zabezpečení, od kterých rovněž přijímaly podněty k provedení kontrol. Od 1. ledna 2012 došlo na základě legislativní změny k převedení většiny kontrolních kompetencí na Státní úřad inspekce práce a jeho oblastní inspektoráty práce.

V roce 2012 došlo k výraznému nárůstu počtu kontrol oproti předchozím rokům díky realizaci projektu „Efektivní systém rozvoje zaměstnanosti, výkonu komplexních kontrol a potírání nelegálního zaměstnávání v ČR“, se kterým souvisel také odlišný počet kontrolních pracovníků, právní úprava nelegální a závislé práce a počet a způsob provedených kontrol. Zároveň se zvýšil i počet zjištěných případů nelegálního zaměstnávání, a to více než trojnásobně. V rámci zmiňovaného projektu byl proveden vyšší počet kontrol zaměřených na odhalování a potírání nelegální práce až do konce roku 2015. (SÚIP)

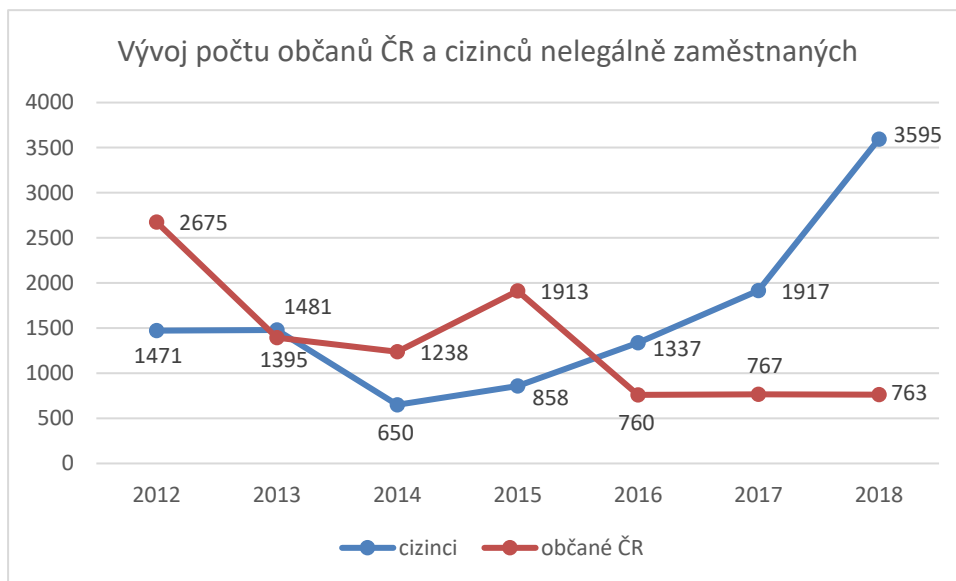
V rámci kontrol bylo zjištěno, že nejčastější výskyt práce na černo v České republice je v:

- Stavebnictví
- Zpracovatelský průmysl
- Ubytování, stravování a pohostinství
- Velkoobchod a maloobchod
- Opravy a údržby motorových vozidel (SÚIP, 2017)

Zaměstnavatelé s menším počtem zaměstnanců (kategorie 1-9 a 10-49 zaměstnanců) nebo bez přihlášených zaměstnanců mají větší tendence k provozování práce na černo. V praxi však často dochází k tomu, že na jednom pracovišti se vyskytuje více menších zaměstnavatelů, a tak kontrolní orgány zahájí kontrolu s více zaměstnavateli najednou. Pracovněprávní vztahy zastřené jinými právními vztahy neboli švarcsystém je odhalován častěji na větších pracovištích, například ve výrobních halách při pásové výrobě nebo jiné nekvalifikované práci.

Počet odhalení nelegálně zaměstnaných osob se pohybuje stále kolem 3 000 případů ročně, a to i přes to, že počet kontrol klesl v porovnání s roky 2012-2013 na jednu čtvrtinu. Tento fakt tedy poukazuje na to, že efektivita kontrolní činnosti SÚIP má rostoucí tendenci. Od roku 2012 uložila inspekce práce v oblasti nelegálního zaměstnávání více než 5 000 pokut v celkové částce zhruba jedné miliardy korun.

Z pohledu národností v České republice vykonávají práci na černo nejvíce občané Ukrajiny, Moldavska, Vietnamu, Slovenska, Bulharska, Rumunska, Maďarska a Polska.

Obrázek 12: Graf vývoje počtu občanů ČR a cizinců nelegálně zaměstnaných

Zdroj: Vlastní zpracování dle (SÚIP 2013-2018)

Na obrázku č. 12 je možné vidět, že zatímco počet nelegálně zaměstnaných občanů ČR má klesající tendenci, v případě cizinců je to naopak. Rostoucí počet cizinců může být do jisté míry reakce na situaci na trhu práce a nedostatek pracovní síly. Dalším ekonomickým faktorem může být také to, že zaměstnavatel za nelegálně zaměstnávané cizince není povinen odvádět sociální a zdravotní pojištění, takže získává určitou konkurenční výhodu.

4.3 Boj proti práci na černo ve vybraných zemích EU

Členské státy Evropské unie se snaží bojovat s prací na černo přijímáním politických opatření, např. zřízení tzv. horké linky pro oznamování nelegálních agentur práce nebo zřizování inspektorátů práce. Evropská platforma umožňuje všem členským státům nahlédnout do informačních přehledů, kde lze najít charakteristiky nehlášené práce v jednotlivých státech, instituce, politické reakce a příklady postupů, jenž se využívají pro eliminaci problematiky práce na černo. (EC, 1995-2019)

V rámci boje proti práci na černo je možné vymezit některé přístupy vybraných členských zemí – Belgie, Německo a Rakousko, u kterých je poměrně nízké procento nehlášené práce a zaměřují se především na eliminaci aktivit s nejčastějším výskytem práce na černo.

Belgie

V Belgii se v rámci boje proti práci na černo od roku 2003 začal používat systém poukazů služeb, který převzal aktivity tzv. **Místní pracovní agendy**, které představují neziskové instituce pomáhající osobám dlouhodobě nezaměstnaným. Agenda vytvoří poukazy na různé aktivity (např. úklid domácnosti, hlídání dětí, péče o staré a nemocné, doučování, dohled nad dodržováním

veřejného pořádku), které mohou vykonávat nezaměstnaní lidé určitý počet hodin měsíčně. Když si poté někdo takový poukaz koupí, umožní nezaměstnanému vykonat danou aktivitu a zaplatí mu za ní koupeným poukazem, který je nezaměstnanému proplacen agendou. Nezaměstnaný má tak možnost výděleku, aniž by přišel o část sociálních dávek a provozoval práci na černo. Tento systém sice umožňuje krátkodobý přivýdělek, ale zároveň snižuje motivaci nezaměstnaných vrátit se na oficiální pracovní trh, a proto vláda v Belgii začala se **systemem poukazů služeb**. Ten funguje na obdobném principu, kdy si domácnost koupí poukaz, který si poté může odečíst z daní, na úklid domácnosti, přípravu jídel nebo praní a žehlení a předloží ho společnosti, která si najímá osoby bez zaměstnání. Poukaz má menší hodnotu než skutečné náklady na práci a rozdíl mezi nimi si společnost nárokuje u federální vlády. Pokud je společnost s nezaměstnaným spokojená může mu nabídnout práci na poloviční či celý úvazek, což může opět pomoci se snižováním nehlášené práce v zemi. (EC, 2017)

Německo

Německo bojuje proti práci na černo pomocí systému „Mini-Job“. Ten má napomáhat ke snižování nehlášené práce u služeb domácnostem. Cílem systému je motivace osob s nízkou nebo vůbec žádnou kvalifikací k výkonu krátkodobých a drobných prací v rámci oficiálního trhu práce, za které získají benefit formou úlev na daních a pojistném. Tato skupina osob se nejčastěji účastní aktivit, které spadají do práce na černo, a zároveň tvoří většinu počtu nezaměstnaných. V případě, že zaměstnavatel najme tyto pracovníky do svého podniku, vzniká mu možnost odvádět za ně sníženou daň a pojistné. Díky výhodám, které ze systému plynou je nutné stanovit opatření a rozdělit je do několik úrovní v závislosti na výši výděleku či úlevách na dani. (Fassmann, 2007)

Rakousko

Rakousko zavedlo od roku 2006 v rámci boje s prací na černo tzv. poukázky pro služby v domácnosti, které jsou určeny pro domácnosti k proplacení účtů za osobní náklady a služby pro domácnost jako je úklid, hlídání dětí či zahraničení. Poukázky mají zároveň pomoci navýšit počet pracovních příležitostí a zlepšit sociální ochranu pracovníků v podobě přístupu k úrazovému a zdravotnímu pojištění, avšak nejsou zahrnuty do rozdělování sociálních dávek. Osoby, které vykonávají tyto služby za ně dostávají poukázky. Obyvatelé Rakouska si je mohou zakoupit na internetu nebo na poštách a stanou se tak uživateli služeb. Před použitím se musí oba subjekty zaregistrovat prostřednictvím internetu nebo vyplnění speciálního formuláře a po skončení vyplní uživatel poukázky potřebné doklady a předá je pracovníkovi. Ten na konci měsíce odevzdá osobně, poštou nebo online všechny potřebné doklady a dostane za ně zaplacené. Financování poukázek má na starost Ministerstvo sociálních věcí. Výše mzdy za odvedenou práci záleží na dohodě mezi subjekty, ale platí pravidlo dodržování minimální mzdy. Poukázky by se měly

využívat pouze za krátkodobým účelem a do určité výše. Pracovníci mohou mít několik zaměstnavatelů najednou, a stejně tak uživatelé si mohou najmout pro dané činnosti kolik pracovníků chtějí. (EC, 2017)

4.4 Opatření pro boj s prací na černo

Pro boj s prací na černo je třeba důmyslný postoj skládající se z opatření pro potlačování, a zároveň předcházení jejího výskytu. Následující body by mohly být součástí zmiňovaného postoje, pro převedení práce na černo na řádné zaměstnání:

- Finanční atraktivita nehlášené práce
- Reforma administrativy a zjednodušení
- Sankce a kontrola
- Přeshraniční spolupráce v rámci členských států EU

Finanční atraktivitu nehlášené práce podporuje zejména velikost odvodu daně a příspěvku na sociální zabezpečení, ale také výše sociálních dávek či minimálních mezd. Proto je třeba zatraktivnit finanční stimuly pro řádné zaměstnání a postupně navyšovat výši minimální mzdy pomocí právních předpisů či kolektivních smluv. Výše sociálních dávek by měla být taková, aby zajistila přijatelné životní podmínky, ale zároveň zachovala přesvědčení v lidech, že řádné zaměstnání je výhodnější nežli kombinace sociálních dávek s prací na černo. Příslušné orgány by měly apelovat na uchazečích o zaměstnání, aby si co nejrychleji našli uplatnění a přísněji kontrolovat příjemce dávek.

Dalším důvodem pro růst nehlášené práce může být administrativní či daňové zatížení pro některé druhy činností, kam spadají např. sezónní práce. Řada členských zemí proto zjednodušila systémy pro registraci pracovníků např. pro sezónní práce v zemědělství, pohostinství a hotelnictví, pro úklid domácností nebo činnosti na základě poukázkového systému, což vedlo k přírůstku nových pracovních příležitostí na oficiálním trhu. Zároveň by měl být podporován volný pohyb pracovníků v zemích EU.

Velký důraz je třeba dbát na účinnou spolupráci mezi jednotlivými vládními organizacemi (sociální a daňové orgány, inspektoráty práce) a tvorbu akčních plánů a právních předpisů pro potírání nelegálního zaměstnávání. Pro snadnější kontrolu vznikla zaměstnavatelům povinnost zaregistrovat každého nového zaměstnance od prvního dne v zaměstnání. V případě odhalení výkonu práce na černo udělovat sankce a postihy v odpovídající výši.

V rámci Evropské unie byly mezi zeměmi uzavřeny bilaterální dohody, jenž mají za cíl podporu a výměnu poznatků a zkušeností s bojem proti práci na černo nebo vymezení podmínek pro vysílání pracovníků. (Komise evropských společenství, 2007)

4.5 Zhodnocení provedené analýzy a návrh možných opatření

V České republice je velikost stínové ekonomiky pod Evropským průměrem a v porovnání s ostatními členskými státy si nevede úplně nejhůře. I samotná práce na černo nedosahuje nijak velkých odlišností v porovnání s ostatními členskými státy a pohybuje se v rozmezí do 10 %.

Lidé volí jako způsob příjmu peněz práci na černo v případech, kdy nemohou sehnat běžnou práci, musí nějakým způsobem platit účty nebo je v jejich zemích příliš velké daňové zatížení a odvody na pojistném. Když ve státě nastane nějaký problém, začne růst i velikost stínového trhu.

Nejčastěji poptávaným, ale i nabízeným druhem zboží a služeb je z hlediska práce na černo oprava a renovace domů a motorových vozidel od blízkých osob, a to jak pro Českou republiku, tak i pro celou Evropskou unii. Důvod poptávky v České republice může být ten, že obyvatelé raději upřednostní opravy a renovace od osob blízkých, které dobře znají a na ceně se poté domluví, než by zaplatili firmám zabývajícím se touto činností a platili za provedené služby víc. To ukazuje nejčastější důvod, proč lidé poptávají zboží a služby na stínovém trhu, kterým je nižší cena oproti oficiálnímu trhu, kde cena pracovníků stále roste. Kromě oprav je častým místem výskytu práce na černo v České republice také stavebnictví, zpracovatelský průmysl nebo ubytovací a restaurační zařízení.

Česká republika se snaží bojovat s prací na černo legislativními změnami a kontrolou prováděnou orgány státní správy, kdy je každoročně odhaleno kolem 3 000 osob pracujících na černo a z toho většinu tvoří cizinci. Tyto kontroly mají úspěch a díky nim se daří odhalovat čím dál více případů nehlášené práce a snižovat tak její velikost. K odhalování přispívají také hlášení obyvatel či ostatních orgánů státní správy.

K odhalování nelegálního zaměstnávání a úspěšné kontrolní činnosti přispívá v České republice zejména spolupráce napříč orgány státní správy (např. spolupráce Státního úřadu inspekce práce, ČSSZ a ozbrojených složek cizinecké policie) a podněty ke kontrole ze strany úřadů či občanů, o kterých by se mohlo více informovat a apelovat na ně ze strany státu.

System poukázek, který je zavedený a funguje již několik let v členských zemích Evropské unie, by se dal aplikovat i v České republice po jejich vzoru. Jelikož se ve většině případů jedná o činnosti, které nevyžadují odbornou kvalifikaci, může je vykonávat každý. V případě zavedení poukázkového systému v České republice by bylo vhodnou variantou založit neziskové společnosti, které by dané aktivity zprostředkovaly. Uživatelé poukázek by za vykonanou činnost zaplatili poukázkou, kterou vytvořila a zaevidovala společnost do systému a lidé by po jejím předložení dostávali zaplacené přímo od společnosti, která poukázku vydala. Jejich správu by mělo na starost Ministerstvo práce a sociálních věcí spolu s úřady práce. Aktivity by mohli

uchazeči o zaměstnání vykonávat pouze krátkodobě a spolu s odměnou za odvedenou práci by jim i nadále zůstal nárok na podporu. V případě zavedení systému poukázek by bylo nutné přesné vymezení podmínek pro fungování a právní ošetření, aby nebylo možné systém zneužívat. Další otázkou, kterou by bylo třeba řešit je ta, zda vůbec uchazeči o zaměstnání v České republice mají zájem o jeho zavedení, jelikož pro některé skupiny obyvatel je pohodlnější být evidován na úřadu práce, bez snahy najít si zaměstnání. Z pohledu autora je ale tento systém přínosný a mohl by pomoci lidem vrátit se na pracovní trh snadněji, což vykazují i země, ve kterých je tento systém zaveden.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo teoretické vymezení pojmu stínové ekonomiky, popis možných příčin a charakteru práce na černo v České republice, analýza vývoje a současného stavu práce na černo v České republice. Uvedené pojmy byly vysvětleny v teoretické části, která má tři kapitoly. V první kapitole byla vymezena přibližná definice, příčiny a rozdělení důsledků stínové ekonomiky na pozitivní a negativní. Ve druhé kapitole byl vysvětlen pojem trh práce, pro snadnější propojení mezi stínovou ekonomikou a prací na černo. Dále byla v této kapitole popsána strana nabídky, poptávky a rovnováha na daném trhu. Třetí kapitola, která je poslední kapitolou teoretické části, řeší samotné vymezení problematiky práce na černo, její teoretickou definici, příčiny vzniku, měření, motivy vedoucí k práci na černo a samotný boj proti ní.

Po teoretické části navazuje část praktická, kde je provedena analýza práce na černo v České republice. V rámci České republiky byl řešen vývoj stínové ekonomiky na daném území, práce na černo v České republice, kontrolní činnost příslušných orgánů a nastínění boje s prací na černo ve vybraných státech EU. Na závěr praktické části bylo provedeno vyhodnocení provedené analýzy a popsán návrh možných opatření.

V České republice má vývoj stínové ekonomiky dlouhodobě klesající tendenci. Stínová ekonomika má velké zastoupení v oblasti domácností, avšak ve velkém se vyskytuje také v odvětví stavebnictví, ubytování, stravování a pohostinství a ve zpracovatelském průmyslu.

V rámci práce na černo obyvatelé České republiky nejvíce poptávají služby zahrnující renovace a opravy domů a automobilů. Zboží a služby z produkce práce na černo ve více jak polovině případů poptávají od svých přátel, kolegů a známých. Mezi hlavní důvody, proč lidé poptávají práci na černo patří nižší cena oproti oficiálnímu trhu, ale také lepší kvalita či rychlejší servis.

Státní úřad inspekce práce coby kontrolní orgán v rámci nelegálního zaměstnávání, jemuž byla tato pravomoc svěřena od roku 2012, odhalí ročně kolem 3 000 případů práce na černo. Jeho kontrolní činnost ve spolupráci s dalšími orgány je velmi efektivní, což dokazuje i to, že udělil už více než 5 000 pokut za zhruba jednu miliardu korun. Nejvíce odhalují inspektoři výskyt práce na černo ve stavebnictví, zpracovatelském průmyslu, pohostinství, velkoobchodu a maloobchodu a v případě oprav motorových vozidel. V porovnání výkonu práce na černo občany České republiky s obyvateli jiných států, mají cizinci větší zastoupení.

Členské státy Evropské unie bojují s nehlášenou prací přijímáním různých politických opatření. Evropská platforma umožňuje všem členům nahlížet do informačních přehledů jednotlivých států a inspirovat se tak postupy pro efektivnější boj. Belgie, Německo a Rakousko

používá jako jeden z nástrojů tzv. poukázkový systém, jenž je efektivní a dal by se v určité míře aplikovat i v České republice. Mezi další opatření pro boj s prací na černo se dají zahrnout adekvátní sankce a kontroly či přeshraniční spolupráce mezi jednotlivými členskými státy.

Přínosem této práce je jak samotné vymezení dané problematiky a její analýza, tak především návrh možných opatření v boji s prací na černo.

POUŽITÁ LITERATURA

BROŽOVÁ, Dagmar. *Kapitoly z ekonomie trhů práce*. Praha: Oeconomica, 2012. 288 s. ISBN 978-80-245-1880-0.

Celnisprava.cz: Kontrola zaměstnávání cizinců [online]. [cit. 2019-01-02]. Dostupné z: <https://www.celnisprava.cz/cz/dalsi-kompetence/cizinci/Stranky/default.aspx>

ČESKO. Zákon č. 2/1993 Sb., usnesení o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: http://ftp.aspi.cz/opispdf/1993.html#castka_1

ČESKO. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 2019-01-02]. Dostupné z: http://ftp.aspi.cz/opispdf/2004.html#castka_143

ČESKO. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit.]. Dostupné z: http://ftp.aspi.cz/opispdf/2006.html#castka_84

DRBOHLAV, Dušan. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. V Praze: Karolinum, 2008. 311 s. ISBN 978-80-246-1552-3.

EC/CEC, The Informal Sector, Follow-up to the White paper, Report to the European's Commission's Employment Task Force (Directorate General V), October 1994

EC: Evropský semestr – tematický přehled nehlášená práce [online]. In: *European Commission* [online]. European Commission, 2017 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_undeclared-work_cs.pdf

EC: Good practice fiche – Austria: Household Service Vouchers (Dienstleistungsscheck). In: *European Commission* [online]. European Commission, 2017 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/social/ajax/countries.jsp?langId=en&intPageId=4930&parentCatId=1322&countryId=6>

EC: Good practice fiche – Belgium: Service vouchers (Titres services). In: *European Commission* [online]. European Commission, 2017 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/social/ajax/countries.jsp?langId=en&intPageId=4931&parentCatId=1322&countryId=7>

EC, 1995-2019. Undeclared work. *European Commission* [online]. © European Union, 1995-2019 [2019-01-10]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1298&langId=en>

- EC, 1995-2019. Undeclared work in European countries. *European Commission* [online].
© European Union, 1995-2019 [2019-03-14].
Dostupnéz: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1322&langId=en>
- EC: UNDECLARED WORK IN THE EUROPEAN UNION [online]. European Commission, 2014 [cit. 2019-03-04], ISBN: 978-92-79-33468-9. Dostupné z: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_402_en.pdf
- Evropská rada, Rada Evropské unie: Evropská platforma pro boj proti nehlášené práci. *Rada EU, Evropská rada* [online]. © Evropská unie, 2019 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/labour-mobility/platform-against-undeclared-work/>
- FANTA, Michael. TZ Mezinárodní analýza stínové ekonomiky: čím je stimulována a jak ji redukovat?. In: *CETA* [online]. Praha: CETA, 2018 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <http://eceta.cz/tz-mezinarodni-analyza-stinove-ekonomiky-cim-je-stimulovana-a-jak-ji-redukovat/>
- FASSMANN, Martin. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha: Sondy, 2007. 358 s. ISBN 978-80-86846-21-7.
- FASSMANN, Martin. *Stínová ekonomika*. Praha: Českomoravská konfederace odborových svazů, 2000. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 3/2000.
- FASSMANN, Martin. *Stínová ekonomika I: (příčiny, důsledky, měření)*. Praha: Sondy, 2002. Pohledy (Sondy).
- FASSMANN, Martin. *Stínová ekonomika III: práce na černo a boj proti stínové ekonomice*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). ISBN 80-86729-27-3.
- FIALOVÁ, Helena. *Malý ekonomický výkladový slovník: praktická příručka nejen pro studenty ekonomie*. 4. rozš. vyd. Praha: A plus, 1998. 167 s. ISBN 80-902514-0-4.
- HOLMAN, Robert. *Mikroekonomie: středně pokročilý kurs*. 2., aktualiz. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2007. Beckovy ekonomické učebnice. 592 s. ISBN 978-80-7179-862-0.
- JÍROVÁ, Hana. *Trh práce a politika zaměstnanosti*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999. 95 s. ISBN 80-7079-635-9.
- JUREČKA, Václav. *Makroekonomie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2013. Expert (Grada). 342 s. ISBN 978-80-247-4386-8.
- KACZOR, Pavel. *Trh práce, pracovní migrace a politika zaměstnanosti ČR po roce 2011*. Praha: Oeconomica, 2013. Vysokoškolská učebnice. 242 s. ISBN 978-80-245-1930-2.
- Komise Evropských společenství: SDĚLENÍ KOMISE RADĚ, EVROPSKÉMU PARLAMENTU, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A

VÝBORU REGIONŮ Zintenzivnění boje proti nehlášené práci [online]. Brusel: KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ, 2007 [cit. 2018-11-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2007/CS/1-2007-628-CS-F1-1.Pdf>

KUCHAŘ, Pavel. *Trh práce: sociologická analýza*. V Praze: Karolinum, 2007. 183 s. ISBN 978-80-246-1383-3.

KUBÍČEK, Jan. *Hospodářská politika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). 302 s. ISBN 80-86898-99-7.

MINGIONE E., MAGATTI M. and Col. The informal sector, Report to the European's Commission's, October 1994 in Social Europe Supplement 3/95

MPSV: Národní akční plán zaměstnanosti na léta 2004-2006 [online]. Praha: MPSV, 2005 [cit. 2019-02-26]. Dostupné z:

https://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/narodni_akcni_plan/napz_2004_2006.pdf

MPSV: Souhrnná informace za rok 2008 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty, resp. jejich výkonnými složkami, v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců [online]. Praha: MPSV, 2009 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/files/clanky/8088/nelegalni_zamestnavani_cizincu_2008.pdf

MPSV: Souhrnná informace za rok 2009 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty, resp. jejich výkonnými složkami, v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců [online]. Praha: MPSV, 2010 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/files/clanky/9094/informace_2009.pdf

MPSV: Souhrnná informace za rok 2010 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců [online]. Praha: MPSV, 2011 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/11589/nelegalni_zam_2010.pdf

MPSV: Souhrnná informace za rok 2011 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců [online]. Praha: MPSV, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/13355/potirani_cerne_prace_2011.pdf

OECD. 2002. *Measuring the non-observed economy: a handbook*. OECD Directorate Development Statistics, International Monetary Fund Bureau of Statistics, International Labour Organisation Bureau of Statistics, Commonwealth of Independent States Statistical Committee, Lippincott Williams & Wilkins.

RAIS, Jonáš, Ondřej KLIČKA a Aleš ROD. *Stínová ekonomika v České republice 01/2015* [online]. Praha: CETA, 2015 [cit. 2018-12-28]. Dostupné z: http://eceta.cz/wp-content/uploads/2015/11/SE_01_2015_web.pdf

SCHNEIDER, Friedrich, Konrad RACZKOWSKI a Bogdan MRÓZ. Shadow economy and tax evasion in the EU. *Journal of Money Laundering Control* [online]. 2015, vol. 18, iss. 1, s. 34-51 [cit. 2019-03-04]. ISSN 1368-5201.

Dostupné z: <https://www.emeraldinsight.com/doi/full/10.1108/JMLC-09-2014-0027>

SÚIP: Roční souhrnná zpráva o výsledcích kontrolních akcí provedených inspekcí práce za rok 2012 [online]. Opava: SÚIP, 2013 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: http://www.suip.cz/files/suip-2630675df8b94eb930f617870b6a414a/rocní_souhrnna_zprava_o_vysledcich_kontrolnich_akci_2012.pdf

SÚIP: Roční souhrnná zpráva o výsledcích kontrolních akcí provedených inspekcí práce za rok 2013 [online]. Opava: SÚIP, 2014 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: http://www.suip.cz/files/suip-f65d110ae1252715b2534f7126cc9104/zprava_o_cinnosti_2013.pdf

SÚIP: Roční souhrnná zpráva o výsledcích kontrolních akcí provedených inspekcí práce za rok 2014 [online]. Opava: SÚIP, 2015 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: http://www.suip.cz/files/suip-bb053aaca38eef09e4c5081782ebcbfd/zprava_o_cinnosti_2014.pdf

SÚIP: Roční souhrnná zpráva o výsledcích kontrolních akcí provedených inspekcí práce za rok 2015 [online]. Opava: SÚIP, 2016 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://www.suip.cz/files/suip-230c64c3850cd2d4d57073c6b40e782a/zprava-o-cinnosti-za-rok-2015.pdf>

SÚIP: Roční souhrnná zpráva o výsledcích kontrolních akcí provedených inspekcí práce za rok 2016 [online]. Opava: SÚIP, 2017 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://www.suip.cz/files/suip-875a0e4d6564c2d1397bdf55765cc21c/zprava-o-cinnosti-za-rok-2016.pdf>

SÚIP: Roční souhrnná zpráva o výsledcích kontrolních akcí provedených inspekcí práce za rok 2017 [online]. Opava: SÚIP, 2018 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://www.suip.cz/files/suip-3043dfe2e3d7261a5c091f91f05761b8/zprava-o-cinnosti-suip-za-rok-2017.pdf>

SÚIP: Zpravodaj číslo 01/2019 [online]. Opava: SÚIP, 2019 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: http://www.suip.cz/files/suip-80e133d686b0d976fada930a5477ebfd/zpravodaj_1_19.pdf

VOLEJNÍKOVÁ, Jolana. *Mikroekonomie I: distanční opora*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017. ISBN 978-80-7560-078-3.